

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK

XXVI. ÉVFOLYAM.
NYOLCADIK FÜZET.

ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

BUDAPEST, 1911.
OKTÓBER HÓ

Néhány szó a szerkesztőváltás alkalmából.

A vallás és közoktatásügyi miniszter Sebestyén Gyula halála után az állami tanítóképzők szakfelügyelőjévé Farkas Sándor tanítóképző intézeti igazgatót nevezte ki, ki ennél fogva a «Magyar Tanítóképző» szerkesztőségéről lemondott. Baló József dr. elnök ennek következtében, a legközelebbi közgyűlési választásig, én reám bízta a szerkesztést. Amidőn e megtisztelő bizalomnak engedve a «Magyar Tanítóképző» szerkesztését magamra vállaltam, az a gondolat irányított elhatározásomban, hogy a tanítóképzés ügyét ezen a téren is kötelessége minden tanítóképző tanárnak szolgálni s a neki osztályrészül jutott feladatok elől még kitérni próbálni sem szabad.

Tudom, hogy nagy és nehéz feladatot vállaltam magamra, különösen olyan elődök után, akiknek széleskörű tudása s egyéni kiválósága folytán a «Magyar Tanítóképző» egyik elsőrangú tényezője lett a modern tanítóképzés fejlesztésének és irányításának. S ha talán nincs is meg bennem az elődök kiválósága, de lelkesedésem, melyet a magyar tanítóképzés minden ügye iránt érzek, hiszem, hogy nem kevesebb az övéknél. Lelkesedéssel, munkakedvvel és igyekezettel pedig, azt hiszem, sokat lehet pótolni.

Ámde a «Magyar Tanítóképző»-nek az emelkedettsége s a tanítóképzés előbbre vitelére való hatása tulajdonképpen nem is annyira a szerkesztőtől, mint elsősorban és főképpen a munkatársaktól: a tanítóképző intézeti

tanárok összeségétől függ, kik szakszerű s tudományos cikkeikkel a Közlönynek a szellemi tartalmat adják meg. Lelkes és képzett munkatársak nélkül a szerkesztőnek nagyon kevés a szerkeszteni valója. Épen ezért új munkaköröm küszöbén azzal a reménnyel biztatom magam, hogy kedves kartársaim, mint elődeimtől, úgy tőlem sem fogják megvonni nagybecsű támogatásukat és a tanítóképzés állandó fejlesztésére, előbbre vitelére s szintája emelésére vonatkozó értékes tapasztalataikkal s gondolataikkal ezután is föl fogják keresni Közlönyünket.

Kedves kartársak! A legutolsó évtizedben, tudjuk, óriási lépésekkel haladt előre a magyar tanítóképzés s legutóbb is az új képesítő vizsgálati szabályzattal és új tantervvel hatalmas lökést kapott; azért munkánk mindig van bőven.

A sok között itt van mindjárt mint első, az új Tantervnek és Utasításnak az értékelése. Ezeknek mélyreható intézkedései nemcsak tanítóképzésünket vannak hivatva egészen átformálni, hanem mint pl. a németnyelv direkt módszer szerinti tanítása, a fizikai, kémiai s biológiai gyakorlatok stb. egészen új tanulmányi anyagként vonulnak be a tanítóképzés rendjébe. Tapasztalatok fogják beigazolni a kiválóságait, de a tapasztalatok tárják föl egyúttal az esetleges hiányokat s kívánnivalókat is, amelyek a tanítóképzés fokozatos fejlesztése szempontjából állandóan szükségeseknek mutatkoznak. E Közlöny hivatott arra elsősorban, hogy ezekről számot adjon s ezzel elősegítse és erőteljesen befolyásolja a tanítóképzés szakszerűségének a lehető tökéletes kifejlődését.

Emellett Közlönyünk arra is hivatott, hogy az egyseges és lehető tökéletes tanítói szakképzés akadálytalan kifejlészthetése érdekében felszinen tartsa és hangoztassa a tanítóképzők felügyeletének kivételét a népiskolai tanfelügyelők hatásköre alól és tanítóképző tanárok-

ból kinevezett önálló szakfelügyelők alá leendő helyezését kívánja. Sokat foglalkoztunk ezzel a kérdéssel már eddig is választmányi üléseinken és Közlönyünk hasábjain, de azért a küzdelmet, a tárgyilagos, meggyőző érvek felsorolását folytatnunk kell mindaddig, míg csak a felügyeletnek ez a változása meg nem lesz. Különösen nem szabad elhallgatnunk most, amikor a tanfelügyelők a tanfelügyelői képzésről és hatásköréről tanácskoznak s a tanítóképzők felügyeletének továbbra is a tanfelügyelői hatáskörben való meghagyását óhajtják. Ezt a kívánságot ugyan, mint a tanácskozás folyamatából kiderült, nem annyira az intézmény szükséglete váltotta ki, mint inkább a hatalomhoz való ragaszkodás. Holott itt nem a hatalmi érdekek, hanem a képzők akadálytalan fejlődése föltételének kell a döntő tényezőnek lennie. A mult tapasztalata bizonyítja legjobban, hogy amikor a tanfelügyelői felügyeletnek a hatása mutatkozott a tanítóképzőknél, ez mindig visszatartó, kerékkötő és sohasem előbbre vivő volt. Nem a személyekben, azoknak a tanítóképző tanári képzettséghez való viszonyaiban keressük mi a főokot. És pedig annál kevésbé, mivel a tanfelügyelői karnak csakugyan nagyműveltségű és kiváló alakjai voltak és vannak ma is. Hanem keressük a tanfelügyelői intézményben, s a tanfelügyelők elfoglaltságában. A multban, mikor sokkal kevesebb népiskolára kellett felügyelniök és sokkal kevesebb törvényes intézkedés volt a vármegyei tanfelügyelőségekre ruházva mint ma, még sem jutott idő a tanítóképzőket megismerni s azok ügyével behatóbban foglalkozni, hát hogyan lehetséges az most, vagy ezután, amikor a népiskolai felügyelet mindig több és több dolgot ad. Hiszen ma már ott tartanak a tanfelügyelőségek az óriási munkahalmaz mellett, hogy munkájuk még a népiskolákra vonatkozva is teljesen problematikus értékű. A felügyeleti munkát tehát meg kell osztani s akkor csak természetes, hogy *annak kell*

legelőbb kívánia, amelynek eddig is a legkevésbé tudtak megfelelni: a tanítóképzők felügyeletének.

Uj tantervünk szellemi tartalmának és külső kereteinek a szembeállítása hangosan bizonyítják, hogy a mai keret, a négy évfolyamu tanítóképző a kívánatos szellemi tartalom elhelyezésére már annyira kevés és szűk, hogy az eredmény nagyon is kétséges. Pedig a tantervben felölelt anyagból a leendő tanító teljes kiképzése és szellemi nivója szempontjából elhagyni semmit sem lehet. Ám a mai tanítóképezdei növendéknek hetenként rendes 36 órája van, amit még megtold a legtöbb képzőben valamely idegen nyelv 2 órája, a kántorképzési óra, zenekari órák, legalább 2 órai magánzenegyakorlat, 2 órás játékdélután, vasárnapokon önképzőkör, ifjusági egyesület stb. Azaz a tanítóképezdei növendék hetenként legalább is 48 órában, mind a hét napot véve, átlag napi 7—7 órában van elfoglalva oly módon, hogy ekkor még semmi időt sem fordított a kötelességszerű előkészületre, legkevésbé pedig a tanítójelöltre nagyon is fontos rendes tanulmányon felüli önképzésre. Elérkezett tehát a tanítóképzők kibővítésének, legalább is öt évfolyamra való emelésének az ideje.

Természetesen még sok más fontos kérdése van a tanítóképzésnek. Ismerjük őket mindannyian jól, minél fogva nem volna okszerű tőlem, ha részletesebben is foglalkoznám mindezekkel. Én az elmondottakban csak rá akartam mutatni röviden azokra a kérdésekre, amelyekkel a napirenden levő elméleti és gyakorlati pedagógiai kérdések közül a szakszerű tanítóképzés fejlődése szempontjából a legközelebbi jövőben intenzívebben kell foglalkoznunk.

Ezen irányban kérem én a többi között kartársaim becses támogatását. Közlönyünket és magamat szives jóindulatukba ajánlom.

Dékány Mihály.

Farkas Sándor.

Sebestyén Gyula elhunytával a várakozás gondjai lepték meg a tanítóképző tanárságot. Mindenkit az a gondolat foglalkoztatott, ki lesz a nagy elődnek méltó utódja. A tanítóképző tanárokat nemcsak az aggasztotta, hogy az új főnök talán nem fogja megütni Sebestyén Gyula szellemének nagy méreteit, hanem, hogy az ország „első tanítóképző tanári” állásával idegen férfiú fog földiszíttetni. Megvalljuk, amennyire rettegtünk ettől a megszegyenítéstől, annyira örömmel gondoltunk arra a dicsőségre, hogy a működő tanítóképző tanárság köréből kerül ki a választott.

Hogy mily harcok előzték meg a tanítóképző-intézeti szakfelügyelői állás betöltését, az előttünk, avatatlanok előtt, talán örökre titok marad, de éreztük, hogy elvi szempontból is nagy jelentőségű döntés előtt állunk. Nem kellett sokáig várnunk. Szeptember közepén szinte meglepetésszerűen verte fel a tanítóképző-intézeteket a hír zaja, hogy az ország „első tanítóképző tanárává”, az állami tanítóképző-intézeteknek felügyelőjévé *Farkas Sándort*, a budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző-intézet igazgatóját, nevezte ki a miniszter.

Lehet, hogy egyeseket, akik titokban vagy nyíltan magukat képzelték bele e diszes állásba, kellemetlenül érintett e kinevezés, de azokat, akik önzetlenül várták a testületi érdekek érvényesülését, már a meglepetés első hangulatában, amikor a személy mérlegelésére még nem is gondoltunk, általános öröm fogott el. Örültünk, mert e kinevezésben a tanítóképző tanárság megbecsülését láttuk. Abban a győzedelemben, amelyet Farkas Sándor támogatói szereztek, benne van az egész tanítóképző tanárság győzedelme. Farkas Sándor kinevezése elvi szempontból teljesen fedi a tanítóképző tanárság álláspontját a felügyelet kérdésében. A tanítóképző-intézeti felügyelőben mi nem adminisztrátort várunk és látunk, hanem a mi szakszerű munkánk irányítóját s ellenőrzőjét. Ezt a szakszerű vezetést csak szakember, csak tanítóképző-intézeti tanár adhatja meg. Ezért a Farkas Sándor kinevezésében a *szakszerűség* elvének győzedelmét is látjuk s hisszük, hogy ezzel örök időkre eldőlt a tanítóképzés felügyelete szervezésének legfontosabb alapelve. Ezért szakfelügyeleti ügyünk történetében korszakos jelentőségűnek tartjuk a Farkas Sándor elhivatását.

De ezen állás betöltésében az elvi szemponttal egyenlő fontosságú a személyi kérdés. Mert hiszen az elvnek igazságát a személyek működése rontja vagy igazolja. Hogy a jövő mit rejteget,

nem tudjuk, de azok, akik Farkas Sándort jól ismerik, teljes mértékben megnyugodnak a személyben is. A „jól” szót hangsúlyozzuk, mert, habár Farkas Sándor működésének jelentékeny része különösen az utolsó évtizedben a forumon folyt le, mégis kevesen ismerik őt egészen. Az ő szerénysége, csendes, elmékedő szelleme mindig kerülte a zajt, a külsőséget. Ő az alkotásaiban nem a nagy arányokat kereste, hanem a tartalom teljességét. A dicsőséget pedig szerette másokkal megosztani, nem annyira tulzott szerénységből, hanem, mert munkatársait véghetetlenül tudja szeretni. Akit szeretünk, azzal megosztjuk kenyerünket. De, hogy valakivel dicsőségünket is megosszuk, ahhoz már nagy mértéke kell a szeretetnek. Ennek jutalmául munkatársai részéről is szinte észrevétlenül rajongó szeretet szokott iránta kifejlődni.

Annak oka, hogy Farkas Sándort még az ő kartársai, a tanítóképző tanárok sem ismerik teljesen, az ő tevékenységének sokoldalúságában is van. Részint a körülmények, részint különböző egyéni hajlandóságai arra készítették őt, hogy sok ügygel, sok kérdéssel foglalkozzék. Bármi kérdés került a keze ügyébe, azt nemcsak egészen elsajátította, hanem azt tovább is építette. Mikor valamely kérdés multjának s jelenének lényegét megismerte, annak értékét s színvonalát rendesen új gondolattal gyarapította. Sajátos módon egyesül benne a történész s az újító. Ég az újítás vágyától, de ezt a vágyat benne a történész irányítja és mérsékli. Ezért újításaival sohasem hagyja el a termő talajt, sohasem rombol, hanem csak épít. Alkotásai nem világra szólók, de annál több gyakorlati értékűek. Éppen ezért, mert élete során már sok területet szántott meg szelleme mélyítő ekéjével, szükséges, hogy a jelen fontos alkalommal igen vázlatosan megismerkedjünk életével. Lássuk azt a kezet, amely immár a mi szakszerű munkáink eke-szarvát fogja.

Farkas Sándor 1869. március 12-én született Técsőn, Máramarosmegyében, ahol atyja körjegyző volt. Atyja s egész atyai rokonsága a Nagykunsgból származott, ezért Farkas Sándor, habár az északkeleti hegyek között született s töltötte gyermekkorát, a Nagykunsg fiának tartja magát. Elemi iskolai tanítói oklevelet 1888-ban szerzett Máramarosszigeten.

Farkas Sándor nyilvános pályáját, mint *elemi iskolai tanító* kezdte. 1888-ban a mezőturi ev. ref. egyház választotta meg ideiglenes tanítójává s egyik pusztáján alkalmazta. A tüzes lelkű ifju tanító szabad óráit pusztai magányában filozófiai írónak s egyet-

len szerelmének, az ő kedves Múzsájának társaságában töltötte, Egy év múlva a dunaszentgyörgyi ref. egyház hívta el tanítójának. Baranyamegyébe. A továbbképzés vágyától üzetve, egy év múlva a budapesti polgári iskolai tanítóképzőbe folyamodik s kerül. Elvégezte a tanítóképző tanári tanfolyamot is és megszerezte a minősítvényt.

Ezután 1894-ben Znióváraljára került, mint tanítóképző-intézeti segédtanár. Ekkor érte el múzsaszerelme virágzásának tetőfokát. Két nagyobb epikai verses művének (Levente királyfi, László) részt vett a Tud. Akadémia pályázatán s dicséretben részesült. Mind a kettő élvezetes olvasmány. Egy év múlva Budapestre került az I. ker. tanítóképzőhöz segédtanárnak, 1900-ban léptették elő rendes tanárrá. 1908. március havában Peres Sándor örökébe, a VI. ker. áll. tanítónőképző-intézet igazgatói székébe lépett, ahol működött tanítóképző-intézeti szakfelügyelővé történt kineveztetéséig.

Ez Farkas Sándor pályafutása, amely elég rohamos emelkedést mutat a falusi tanítóságtól a tanítóképző tanár által elérhető legmagasabb állásig. Különösen rohamos az emelkedése az utolsó évtizedben, akkortól fogva, amikor nyilvános szereplését megkezdte. Első értékes tanulmányai a kilencvenes évek vége felé jelennek meg a Magyar Tanítóképzőben. Különösen az írásbeli dolgozatok. ról s az önképzőkörökről írt tanulmányai keltettek figyelmet. Tanulmányait nemcsak széles alapon, a vonatkozó irodalom teljes felhasználásával végezte, hanem igyekezett új gondolatot is termelni. A feltűnt fiatal tanárt a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete először titkáruul választotta, majd 1906-ban, amikor e sorok írója a szerkesztéstől visszavonult, a Magyar Tanítóképző szerkesztőjévé Farkas Sándort választotta meg. A szerkesztői tisztelet mostanáig, öt évig, közmegelegedésre viselte. Az akkor már jó hírnevű Magyar Tanítóképzőt még tartalmasabbá tette, különösen a tudományos, elméleti rovat fejlesztésével.

Szerkesztő korában egyébként is vezető, irányító szerepet vitt. Az egyesületben több nevezetes kezdés fűződik nevéhez. 1908-ban a választmányban előadást tartott „*A tanterv-módosítás alapelveiről*“, amely kiinduló pontja, egyúttal alapja is lett az egyesületben újabban megindult tantervi munkálatoknak. Az értekezésében hangoztatott elvek, a szakszerűség, a hazafias szellem ápolása, a reáltárgyak bővítése, érvényesült is a tantervi munkálatokban. Mikor a tantervmódosítás ügye a közoktatási tanács elé került, akkor a tanács elnöksége Farkas Sándort „*állandó szakértőnek*“

behívta s a tanács tanítóképzési alosztályában élénk részt vett a tantervi tanácskozásokban. Ekkor már annyira birta a közoktatási minisztérium bizalmát, hogy a tanterv szokásos utolsó simító munkájába is bevonatott.

Farkas Sándor a tudással egyenlő értékűnek tartja a módszert. A tanítóképzésnek szakszerűségét meg éppen „*a módszer művelésében*“ látja. Szerinte „a tanítóképzőnek legnagyobb feladatai közé tartozik, hogy a módszeres eljárások terén vezessen.“ A tanítóképzőket gyakorló iskoláikkal azon cél felé kívánja vezetni, hogy a tanítás mind a képzőben, mind a gyakorlóban művészet legyen. F. S. a képzésnek ezt a célját nemcsak a Magyar Tanítóképzőben, az utolsó három év alatt irt értekezéseivel igyekezett előmozdítani, hanem pozitív alkotásokkal is. Az ő indítványára s buzgó közreműködésére létesültek 1910-ben, temesvári közgyűlésünkön „*a módszertani szaktanácskozások*.“ Ugyanekkor ő maga a földrajzi szakosztály előadója volt. Ugyancsak a módszer-fejlesztő célt akarta szolgálni akkor, mikor javasolta, hogy a Magyar Tanítóképző „*Gyakorló Iskola*“ című módszertani melléklettel egészíttesék ki, amely eszmét a közoktatási Tanács is elfogadta.

Farkas Sándor nemcsak a tanítók kiképzésének, hanem *továbbképzésének* is egyik irányítója. Ugyanis a régi póttanfolyamok megbukásával hosszú ideig szünetelt a tanítók továbbképzésének ügye. A közoktatási minisztérium 1902-ben állította fel újra a tanítói nyári kurzusokat, mint „továbbképző“ tanfolyamokat. Azonban az első tanfolyamok nagyon hasonlítottak a régi póttanfolyamokhoz, csak a tanítóképzőkben tanult ismeretek felújítására szorítottak.

Farkas Sándor, aki egy ilyen tanfolyam előadója volt, a tanfolyam befejezése után nagy tanulmányt irt a Magyar Tanítóképzőbe (1902. X. füz.) a „*tanítók továbbképzéséről*“ címmel. Ebben a cikkben magas szempontból tárgyalja a tételt s kifejti a modern továbbképzés alapelveit. Eszerint: A kurzusokon nem pozitív adatokra, hanem szempontokra; nem részletekre, hanem rendszerekre; nem elemiességre, hanem emelkedettségre; nem az ismeretek átvételére, hanem a vizsgálatok módszereire; nem bizonyos tanok közlésére, hanem a szabad szemlélődésre van szükség. „Azaz a kurzusokon azt kell tanítani, *miképpen képezze az ember önmagát.*“ Kifejti továbbá azon kívánalmat, hogy a tanítók továbbképzése legyen *folytonos és állandó*, mi célból a tanítók számára állami támogatással *tudományos folyóirat* kiadását sürgeti. Kívánta, hogy a továbbképzést a tanítóképző tanárok kezébe tegyék le s a nyári tanfolya-

mok tárgyai legyenek: 1. gyakorlati tanítások és pszichologia, 2. magyar történelem és irodalom.

E tárgyról ugyanezen szellemben a Magyar Tanítók Otthonában s az Állami Tanítók Egyesületében is tartott előadást s agítált „a tudományos folyóirat mellett“. Az 1904. évben tartott VI. egyetemes tanítógyűlésen is terjesztett be javaslatokat, amelyeket elfogadtak s végrehajtásukra a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületét kérték föl. Az egyesület a javaslatokat fölterjesztette a miniszterhez, aki 1905-ben szaktanácskozmányt hívott össze e tárgyban. Erre Farkas Sándort is meghívták, mint egyedüli „nem igazgató“-t. E szaktanácskozás elé *Neményi Imre* min. tanácsos egészen a Farkas Sándor 1902. évi tanulmánya szellemében készült javaslatokat terjesztett elő, amelyeket el is fogadtak.

Farkas Sándornak másik eszméje, a tudományos folyóirat kiadása is megvalósult, de a zavaros politikai viszonyok miatt csak 1908-ban, amikor *Apponyi Albert* gróf rendeletére életbe lépett a Néptanítók Lapjának „*Tudományos Ismeretek*“ című melléklete. A „*Tudományos Ismeretek*“ szerkesztésével az eszme első megpendítőjét és következetes sürgetőjét, *Farkas Sándort* bízták meg. A *Tudományos Ismeretek* két évi megjelenés után a politikai zavarok miatt megszűntek anélkül, hogy azokat eddig valami egyébbel pótolták volna, ami bizonyos nagy rést jelent a tanítók továbbképzésének ügyén.

Farkas Sándor a *tudományokkal* is foglalkozik. Tudományos vizsgálódásának tárgyait azonban többször változtatta valószínűleg aszerint, amint az iskolában előadott szaktárgyai változtak. De mindenik vizsgálódásának lett értékes eredménye, annak jeléül, hogy mindenik szaktárgyának mélyére hatolt.

Eleinte, mint fiatalabb tanár, főleg a magyar irodalommal foglalkozott. Különösen az ifjúsági irodalmat kísérte figyelemmel és számos könyvbíráta jelent meg a Magyar Tanítóképzőben. De irodalmi tanulmányainak abszolút tudományos becsű terméke is van, „*Az írásművek pszichológiai alapon vett kategóriái*“ című *dolgozat*, amely 1907-ben jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott *Athaeneum* című folyóiratban. Ebben az értekezésében egészen új rendszerét adja az írásműveknek, pszichológiai alapon. Megkülönböztet hangulati, értelmi és akarati költői műfajokat. Ezen osztályozást ugyancsak kísérletnek kell tekintenünk, de teljesen jogosult írónak az egységes osztályzási alapra való törekvése. Ebből a szempontból ez a tanulmány figyelemre méltó haladást jelent e

téren s mindenesetre bizonyítja írójának képességét a nagyobb problémák megoldására.

A történelemmel való foglalkozásának eredménye egyrészt tankönyvei voltak: *Magyarország Történelme, Egyetemes Történelem* tanítóképző-intézetek számára; *Alkotmánytan* elemi iskolák számára; másrészt egy tudományos becsü dolgozatban foglalódnak azok össze: „*A renaissance és az ujkor eszméi.*“

Farkas Sándor az utóbbi években a földrajzi tanulmányoknak fektet nagy szeretettel. Irt több földrajzi tankönyvet, *Csillagászati és Fizikai Földrajz*-ot, Kovács Jánossal; *Földrajz*-ot a képzők számára; *Földrajzot* a népiskolák számára. Ezen a téren két nevezetes alkotása van, amellyel a földrajzi oktatás módszerét jelentékenyen előbbre vitte. Uj telluriumot szerkesztett a Felkl-féle helyébe. A *Farkas-féle Tellurium* a Föld és a Nap helyzetét és mozgását a természetes helyzetnek megfelelően tünteti fel, ezért helyesebb és világosabb képet nyújt a Felkl-féle telluriumnál. Módszertani szempontból különösen becses a népiskolai földrajz tanításához irt „*Vezérkönyve*“ (1910.) Farkas Sándor ebben a vezérkönyvében a Ritter-féle oknyomozó módszert egy lépéssel tovább fejleszti. Az általános törvényeken kívül szükségesnek tartja *földrajzi típusok* keresését és tanítását. Mindenik földrajzi objektumot, mint *individuumot* fogja fel, amelyben keresendő egyrészt az a sajátság, amely más objektumoktól megkülönbözteti, másrészt azok a sajátságok, amelyek más hasonló individuumokkal összekötik, vagyis keresnünk kell az egyénben is a *tipust*. A módszeres eljárások elméletét pedig egészen *lélektani alapon* fejti ki.

Farkas Sándor a VI. ker. áll. tanítóképző-intézet igazgatását 1908. tavaszán vette át igen nehéz körülmények között. Azon hatalmas alkotó reformmunkáról, óriási tevékenységről, amelyet mint igazgató fejtett ki, az intézet utolsó három évi értesítője számol be. Ézért itt csak annyit említünk meg, hogy az intézetet, amelynek élete a Fröbel-egyesület kezében csak nehéz küzdelem volt, rövid három év alatt az ország egyik legkiválóbb s legtekintélyesebb képzőintézetévé emelte. Ez intézetnél való működése még inkább bizonyítja, mint egyéb ténykedései, hogy Farkas Sándor olyan tulajdonokkal van felruházva, amelyek őt képesítik azon ügynek előbbre vitelére, amelynek szolgálatába szegődött. Megvan benne az előrehaladás fanatikus szeretete, a tartalmasság, az eretetiség, a gyakorlatiasság, amelyeknél fogva képes új eszméket termelni s addig érlelni, amíg azok összes részleteikkel kiépülnek s a gyakorlati élethez igazodnak.

Farkas Sándor mindenben szereti a lényegét, a főértéket keresni. Habár a legkisebb részletek sem kerülnek el figyelmét, mégsem kicsinykedik, a mellékkérdéseket szívesen feláldozza a főcélért, a nagyobb értékek eléréseért. Reméljük, hogy mint tetőtől talpig modern ember, mindig s mindenütt meg fogja becsülni, sőt támogatni fogja az újabb törekvést, ha annak tudományos és erkölcsi alapja van. Amennyire iszonyodik a léhaságtól, ép annyira számíthat rá mindenkor a komoly munka embere. Farkas Sándor teljes tudatossággal s tisztázott eszmékkal fog nagy hivatása betöltéséhez s hisszük, hogy mind a tanítóképző-intézeti, mind a tudományos működés terén még nevezetes érdemek s alkotások fognak nevéhez fűződni.

Nagy László.

Tanítóképzés.

Elnöki megnyitó.

(Elmondott az 1911. szeptember 23-án tartott választmányi ülésen.)

Tisztelt választmány!

Ha körülnézünk a tanítóképzés fejlődésén, hazánkban és külföldön is, — a tanítóképzés eszközei keresésének s ebből a részletes munka körvonalozásának, a nevelés és oktatás módszereinek jelentékeny mozzanataival találkozunk. S mind e mozzanatok bővelkednek abban is, hogy a tanítóképzést általában mozgó ideák megfelelő elemzésben részesüljenek, avagy az általános irányzásban új eszmék vegyenek részt, de abban is, hogy a tanítóképzés nevelő-oktató munkájában miként érvényesüljenek egyes részletek, avagy ezek a részletek micsoda arányban illeszkedjenek egymáshoz.

Hazánkban a tanítóképzés területén legkiemelkedőbb jelenség az új *Tanterv* és a hozzá szerkesztett *Utasítások*, amelyekért köszönettel tartozunk a vallás- és közokt. miniszter urnak.

Mérhetetlen ugyanis az a haszon, amely az új *Tanterv* anyagrendező, az eddigi tapasztalatokat felhasználó, szabatos, világossá tevő intézkedésének nyomában járhat, ha azt igyekezünk tanulmányozni, megérteni és intenzíven végrehajtani. De mérhetetlen az a haszon is, amely az *Utasítások*ban bőven előforduló rendelkezések-

ből fog a magyar tanítóképzésre háramlani, mert ezután már a talán igen egyéni magyarázatok lehetetlenek, s egységesítően ki vannak tűzve a célok, amelyeket mindnyájunknak űznünk kell. S végül mérhetetlen az a haszon, amelyet az állami tanítóképzők *Tanterve* és *Utasítása* a nem állami tanítóképző-intézetekben előidézhet.

Nem akarok most hosszasan e kérdéssel foglalkozni, mert az a javaslatom, hogy következő üléseinken az Uj Tantervet és Utasításokat állandóan tartsuk tárgyalás alatt, s amit ezeken olyat előkészíthetünk, azt vigyük ez évi közgyűlésünk szaktanári tanácskozmányai elé.

Csupán csak arra akarok még rámutatni, hogy a *tanmenetek* kidolgozását és a tanítóképzés módszerének, oktatásának a gyakorlati kiképzés szolgálatába való állítását tartom olyannak, amely leginkább megköveteli a gondos, alapos, megfontolt munkát; s végül amilyen örvendetes a reális ismereteknek az Uj *Tantervben* való térfoglalása, olyan fontos, hogy ez a térfoglalás munkánkba kellő sikerrel beilleszkedjék s ne szétforgácsolásokra vezessen.

Ha ezen gondolatmenet szerint egyes kollégáink előadásai alapján tárgyaljuk az egyes tárgyakat és általában a nevelést és oktatást, ime ez egyesületi évben megvan a célszerű és aktuális munkaprogramm egyik része.

Ami a tanítóképzést általában mozgó reformideákat illeti, tartozunk a temesvári közgyűlés határozatai alapján a szociális irányzat határait körvonalozni. De e ponton vigyáznunk kell a fogalmak között levő viszonyokra. Ugyanis egy pár évvel ezelőtt majdnem az volt a közvélemény, hogyha a tanítóképzés munkáját a fejlődő, terjedő szocializmus kívánságai szerint átformáljuk, talán elértük a legmagasabb kitűzött s talán végleges célt. Holott azután egyre-másra vetődnek fel a reformeszmék, amelyek hozzánk bebocsáttatást kérnek. S jöhetnek ezeknek egymáshoz közük van, t. i. egyiknek is, másiknak is van oly részlete, amelyik a másikban is előfordul, de viszont vannak egymásnál elő nem forduló részletkérdéseik is. Célozzak itt pl. arra a reformirányzatra, amely külföldön előre tör s már intézményekben is valósul, s amelyet egy ízben a választmány is tárgyalt, s amelyek jelszava az *alkotó munkára nevelés*.

Bizonyos dolog, hogy e kérdés a szociális nevelés kérdése is, de abban nem olyan hangsúlyozott, mintha így, önálló lényében tekintjük a kérdést s ha magyar nemzeti szempontból vagy

külön szociális berendezkedés szempontjából tekintjük, egyformán kiemelkedő fontosságú.

Kérdés, hogy nem volna-e célszerű ezt a kérdést szociális szempontu és kitűzendő tárgyalásainkba állítani, oly háttérrel, hogy az arra való eredményeinket szintén a közgyűlés elé, a plenum elé vigyük.

S most áttérek ez évi közgyűlés kérdésére, mert az elmondottakon kívül ez az, amelyiknek választmányunkat ez évben foglalkoztatnia kell. S hogy jó előre megtehessük e szempontból is, ami kötelességünk, az egyes tanári testületeket a közgyűlés programja tárgyában, amelynek ideje a husvéti nagyhét lenne, már megkérdéztem.

A beküldött válaszok szerint e kérdések valók a közgyűlésre:

Pápa 1. *Psych. laboratorium* értékesítése a külföldi tanulmányok alapján is. 2. Uj Tanterv és gyak. kiképzés. 3. Tanárok köteles óraszám. *Eperjes*: Külön szaktanári értekezés zenéből és énekből. *Léva*: 1. A soc. tanítás egysége s hogy osszuk meg a tört. gazd. irod. tanárai közt? 2. Németnyelvi tanárképzés a tanárképzésben. *Baja*: Gyak. kiképzés 2 órájára előterjesztés. *Szabadka* és *Hódmezővásárhely* a választmányra bízva. *Budapest II. ker.* 1. *Termrajz és gazd. gyak.* a különb. vizsgálaton. 2. Uj tantervnek megfelelő könyvek szerk. 3. Részletes normál-tanmenet készítése. 4. Uj tantervnek megfelelő isk. termek és felszerelések. 5. Képzői tanárok gyerekeinek figyelembe vétele a felvételeknél.

Kérem a T. választmányt, hogy akár a közgyűlés ideje, akár helyének ma még bizonytalansága okából a program megállapítását ne késleltesse, mert egész évi munkásságunknak céloznia kell legközelebbi és sikeresnek lenni kellő közgyűlésünkre. S ha a program, legalább nagyjában már most ki nem alakul, választmányi üléseinket nem tudom úgy beosztani, hogy mindenben elérhessük a célt.

Irányadó szempontokul közgyűlésünk programjaként én ezeket gondolom:

1. Legyenek tárgyai a *plenum* és külön a *szaktanári értekezletek* számára is.

2. Közgyűlésre csak oly tárgyak tűzessenek ki, amelyeket a választmány kellő módon arra előkészíthet, s amelyekről a választmány kommentálása alapján statusunk minden tagja előre tájékozódva lehet.

3. Emlékbeszéd volt szakfelügyelőről; egy tudományos értékű felolvasás; egy emelkedett vitát eszközöző kérdés a tanító-

képzés irányítására, — ezek kínálkoznak a plenum elé. A szaktanári értekezletek témái majd kialakulnak a választmány tárgyalásai közepette az új tantervvel kapcsolatban.

Kérem a T. Választmányt, hogy a felvetett kérdésekben határozni sziveskedjék, úgy is, mint ez évi munkaprogrammunk kívánja, úgy is mint a tanítóképzés és közgyűlésünk súlya feltételezi. Munkásságunknak e mozzanatától kezdve Isten áldását kívánom egész évi munkásságunkra, s ezzel a gyűlést megnyitom.

Dr. Baló József.

Utasításaink általános része.

1. Megjelent végre a revideált tanterv és vele együtt a régóta készült és várt utasítások. Ez alkalommal az utasítások általános részével foglalkozom. Elmondom első, második elolvasásuk miféle gondolatokat váltott ki belőlem és ezekhez a gondolatokhoz milyen elmélkedést fűztem.

2. A tantervet az utasításokkal a nyári szünet közepén kaptuk kézhez. Én, bár belenéztem néhányszor már előbb is, még csak augusztus 7-én értem rá az olvasásához hozzáfogni, és pedig vonaton, amely Budapestre vitt. Iglótól Budapestig éppen elég időm volt rá, hogy a tantervet és az utasítások általános részét elolvassam és hogy egyideig elmélkedjem rajtuk. És mialatt a vonat Budapest felé rohant, én az olvasottak hatása alatt a gondolat, az érzés és a képzelet szárnyain tanári, pedagógiai ideáljaim felé szállottam, abba a gazdag eszményi világba, ahol a hivatásszerető munkás célokat, irányt, örömet, jutalmat, buzdítást talál. Visszaemlékeztem így fiatal tanári éveimre is, amikor még nem tudtam, mennyi akadállyal kell megküzdeni annak, aki ideális lelkesedéssel, komolysággal dolgozik a tanítói, nevelői pályán. Észembe jutott, hogy néhányszor, mikor szükségesnek mondtam *a külön tanítóképzőintézeti didaktikát, pedagógiát*, akkor éppen azok, akik hivatta lettek volna az akadályok elhárítására, a segédkezésre, éppen azok állották útját törekvéseimnek; emlékeztem az így kapott, most már nem fájó sebekre és a munkásságommal szerzett és még mindig megörvendezettető örömökre. De eljutottam gondolatban így azokhoz az esetekhez, ahhoz az időhöz is, amikor már jobban tudtam megalkudni a viszonyokkal, amikor adott esetben hozzávetőlegesen már előre ki tudtam számítani, hogy a való viszonyokat számba

véve, mi a lehető és keresztülvihető, mikor tehát már óvakodtam — a bár jó szándékból eredt — nagyobb összeütközésektől, amelyekkel olykor nagy, káros pusztítások is járnak.

3. És így elmélkedve gyönyörködtem ezekben az *általános utasításokban*, csöndesen, mélyen. Megtaláltam bennök ifjúkori ideális világomat, eszményeivel, eszméivel, elveivel, amelyek hivatva vannak a hivatásszerető, lelkes tanárt törekvéseiben, céljaiban, útirányában vezetni, megerősíteni, támogatni, hogy munkája sikerebb legyen, hogy munkájában több örömet és kevesebb nehézséget leljen. És azután gyönyörködtem ezekben az utasításokban, *mint gondolatilag egységes és fogalmazás tekintetében is művészeti alkotásban*. Tartalmi és fogalmazásbeli stílusbeli egységessége ennek a műnek meglepő és egyaránt van meg a tantervi és az utasítások általános és részletes részében! Egy kiváló lélek ritka gondos műve! Tudjuk ugyan, hogy a tanterv régóta készült, az utasítások még régebb idő óta; azt is tudjuk, hogy sokaknak van bennök részük munkájukkal a Közoktatási Tanácsból, a VKM. tanítóképzési osztályából és azokon kívül is, de az is nyilvánvaló, hogy ennek a műnek a megépítése egy léleknek a munkája, és pedig *egy művészi, ideális, optimista, filozófikus lélek munkája*. Művészi formája tartalmával zavarialan egységet alkot. *Pedagógiai eszméknek mesterei foglalatja ez, a hazai tanítóképzés szolgálatába állítva!* Minden lelkes tanítóképző tanár megtalálja benne céljait, a tanítás, nevelés általános módjait. *De nem nyugözi le a tanárt, hanem meghagyja szinte teljes autonómikus tanítói szabadságában*. Hogy mennyire képes megközelíteni a kitüzött ideális célokat, szinte a tanár ügyszeretetére van bízva; *mivel foglalkozzék részletesebben és miképen, rá van hagyva; még csak az igazgató sem kellemetlenkedhetik neki, mint igazgató, legfeljebb mint tanártárs. Egyedül egy fórum van: tanártársai, a tanártestület, amelynek pedagógiai-didaktikai határozatait respektálnia kell*. Ideálisabban a tanári szabadság alig lehet megvédve, mint ezekben az utasításokban. A legfelsőbb hatóságon kívül csak a tanártestület *mint parlamentáris magasabb fórum* helyezkedhetik a tanár felfogásával szemben. És az is csak a munka sikerének biztosítása kedvéért, *az egységesebben és ennélfogva erősebben, mélyebben, tartósabban ható tanítói és nevelői munka kedvéért*.

4. A tanártól ezek az utasítások elvárják, hogy *egész lelkével* legyen rajta, hogy *az előírt módon, tehát a legideálisabb módon célt érjen*, egyébként senki sem zavarhatja őt munkájában beleszólásával. Az utasítások szerint a tanárnak képesnek kell lennie arra,

hogy minden tanóráját *épp oly mértékben tanulási, mint tanítási órává tegye*. A tanár tanítása annál tökéletesebb, mennél inkább eléri, *hogy a tanítás alatt tanítványainak valamennyije épp oly tevékenyen vesz részt a munkájában, mint ő maga, oly intenzíve tanul, mint amily intenzív módon tanít*, hogy tanítványai a tananyagot nem rájok erőltetve, de önálló gondolkodással, önálló felfogással, spontán érdeklődéssel és ebből fakadt akarattal elsajátítják. Minél kevésbé képes erre, annál kevésbé közelíti meg az utasításokban foglalt eszményi módot. Otthoni munkának a növendéknek csak *a felidézés és megerősítés* maradjon, a *komoly elmélyedésnek* az órában kell megtörténnie. Az ú. n. *ismétléseket* is úgy kell a tanárnak végeznie, hogy minden ismétlésnek új szempontja vagy szempontjai legyenek; mert ismétlésnek, mely tárgyi okulással nem jár, nincsen jogosultsága. Ha az egyes tudományszakok eltanított tartalmának eleinte kisebb, később folyton nagyobbodó fogalmi köreit mindig új, gyakorlati vagy más vonatkozású magasabb szempontok szerint ismétljük, akkor a tanuló az iskolai év végén *az egész tantárgy tartalmát mint egységet kapja*, sőt két-három osztályban előforduló tárgynál vagy rokontárgyaknál a legfelsőbb osztályban az iskolai év végén a *befejező ismétléssel a több osztályra kiterjedő anyag mint egység lesz sajátjává*. A tanárnak munkája közben folyton figyelemmel kell kísérnie tanítványait, hogy megtudja, mennyire, mily mértékben végzik a tanulás tudatos tevékenységét, hogy megismerje képességeiket, *tevékenységük eredményét*, továbbá általában jellemvonásaikat, *a tanítói pályára alkalmas voltukat és azután így egész egyéniségüket és mindent számbavéve, kell őket félelvi, illetőleg évi vagy több évi haladásuk, fejlődésük szerint osztályozni*. A feleltetés osztályzatra, az érdemjegy *számszerű* megállapítása durva, alacsony, kezdetleges tanári munka, maradványai a középkornak — az utasítás szerint.

5. A tanárnak azt sem szabad elfelejtenie sohasem, hogy *a népiskolai tanítói módszer szakiskolájában tanít, melynek centrumában ott van a gyakorlóiskola a gyakorlati tanítói kiképzéssel*. A szaktanárok minden munkája járuljon hozzá a gyakorlati kiképzés előbbreviteléhez *mind tárgyi, mind módszer tekintetében*. A népiskolai vonatkozásokra tárgyuk tanítása közben figyelemmel kell lenniök, befejezésképen tárgyuk népiskolai tananyagát módszeresen fel kell dolgozniök és eközben a tananyag egy-egy tipikus, vagy nehezebb részét demonstrációképen az osztályban vagy mintatanítással a gyakorlóiskolában be kell mutatniök. *A szaktanárok tanítása*

általában mintául szolgálhasson a leendő néptanítónak. A tanító-növendékek már I. és II. éves korukban hospitálnak a gyakorlóiskolában is és így tulajdonképeni népiskolai tanítási mintákat is látnak egyidejűleg s a tanárok és gyakorlóiskolai tanító tanítása között csak az a különbség legyen, amit a tanulók lelki fejlettsége és a tárgyak természete idéz elő. A tanárok és a gyakorlóiskola tanítójának mintája lesz az, amelyet a próbatanítók azután próbatanításaik alkalmával szem előtt tartanak és pedagógiai elméleti ismeretek közrehatásával hovatovább tudatosan utánoznak. A gyakorlóiskolai tanító tanításának azért az alapelvekre nézve szintén egyeznie kell a közműveltség és elméleti pedagógiai tárgyak tanárainak tanításaival. Vagyis az a sok erő, amely a tanítóképzőben a jelöltre hat, kell, hogy a jelöltben összegeződjék, egységesedjék egy nagy nevelő, fejlesztő hatásban, ami csak úgy lehetséges, ha a sok tanár munkájában megvan az egységesség. Erről a tanári testületnek feladata gondoskodni.

6. Ime, nem művészileg megépített mű ez?! Értékes tartalom, amely összhangban van arányos, részletes beosztásával, kifejtésével. És nem ideális, optimista, filozófikus lélek műve-e?! Jól tudta a tanterv alkotója, hogy a tanárok képessége, képzettsége, lelkiismeretessége, lelkesedése, szóval egyénisége és így munkája bizony nem egyforma, hanem különböző, és így az a szükséges egységesség sem lehet meg teljes mértékben, és mégis odatűzte elibénk az ideális célokat, melyek felé állandóan törekednünk kell, ha sikeres munkát akarunk végezni. Jól tudta, hogy tanítványaink is igen különbözők és így különféle elbánást is igényelnek (egyiknél-másiknál talán mégis a lecke számon kérése, osztályozása is helyén van) és mégis benne van az utasításban az az ideális feladat: tanárok, formáljátok, neveljétek növendékeiteket, hogy az utasításokban foglalt ideálisabb követelményeknek is megfelelhessenek.

Jól tudta: *oly célt tűztem ki néktek, tanítóképző-tanároknak, amelyet nem fogtok elérni egészen sohasem, de amely felé szünetlenül közelednetek kell; munkátok annál tökéletesebb, mennél közelebb értek a kitűzött célhoz és az lesz az első, a mintatanítóképző, amely a versenyben az ideális célhoz a legközelebb jutott. Jól tudta, művészi tanítói munkára irányuló nemes versenyt csak magasan, ideálisan kitűzött célok idézhetnek elő; csak ilyenek serkentik a legnagyobb erőlköjtésre a tehetségesebb, nemesebb, kiváltságosabb tanári lelkeket! És jól tudta azt is, hogy ilyen munka nem készülhet közönséges parancsszóra, hanem ehhez ihlettség, igazi tanítói, nevelői ihlett-*

ség kell és hogy ily ideális célok kitűzése már magában nevelőleg hat a tanárookra és tanártestületekre.

7. Ám azért emberi mű mégis és hozzá is szó fér. Így semmiképen sincsen eldöntve, vajjon a négy éves tanfolyam keretében megszorított tananyag és óraszám mellett sikerülni fog-e a gondosabb és — reméljük — tökéletesebb tanításnak az Utasításokban kitűzött ideális célokat kielégítőképpen megközelíteni? Hiszen már eddig is igen sokan túlterhelésről beszéltek és arról, hogy a sok tananyag nem fér bele a négy éves tanfolyamba és azért igen sokan öt éves tanfolyam szükségességét hangoztatták. Hozzávéve ehhez még azt, hogy a növendékek figyelme, érdeklődése, munkája osztályonként mintegy húsz, és a négy évfolyamban mintegy harminc tárgy között kénytelen megoszolni, továbbá, hogy heti 38 órában, a gyakorló-órákkal, önképző-körökkel, kötelező játék-délutánokkal a növendékek mintegy heti 48 órában vannak lekötve, amiben a napi (internátusi, házi) studiumokra szánt idő még nincsen beleszámítva, amikor szintén csak kötelező tanulmányokkal foglalkozhatnak, vajjon számíthatni-e arra, hogy így a napnak 8—10 órájában mégis csak vezetett, tehát lekötött ifjú lélekben marad-e még annyi energia, amely a gondolkodásban, érzésben és cselekvésben szükséges önállóság kifejlődését lehetővé teszi, amely tehát a művelt tanítói egyéniségek (erkölcsi személyiségek) kialakulásának kedvezne?! Én azt hiszem, a tapasztalat be fogja igazolni, hogy legalább is a 4 éves keret bővítése kikerülhetetlen, ha a nagyobb tanulmányi és nevelési eredményt biztosítani akarjuk.

Ma úgy vagyunk, hogy az a 14, alig 15 éves ifjú, aki a képzőbe kerül, még nem teljes mértékben érett a már bizonyos szellemi és erkölcsi érettséget föltételező tanításmódra, amelyet az Utasítások megkívánnak, csak egy-két év múlva lesz arra éretté. Ámde az azután még hátralévő egy-két év már nem elégséges a kitűzött magas célok elérésére és a megkívánt nagyobb eredmények biztosítására. Azért tehát 19, sőt 20 éves növendékekre van szükségünk, hogyha szellemi és erkölcsi kialakulásukat már itt ez intézetben kell nagyobb mértékben biztosítanunk.

Ami a növendékek osztályozását illeti, e tekintetben az Utasításokban előirt tanítási és fegyelmezési módból határozottan az következett volna, hogy az eddigi osztályzati öt jegy töröltessék és legfeljebb egyszerűbb osztályozást kellett volna előírni, így pl.: kiválóan megfelelt; megfelelt; nem felelt meg, (vagy felsőbb osztályba léphet dicsérettel, felsőbb osztályba léphet, nem léphet fel-

sőbb osztályba, ismétli az osztályt). Ebben a pontban következett-
 lennek látom az *Utasítások* intézkedéseit. A tanárok az új eljárás
 mellett is, minthogy *ötös fok szerint kell osztályozniok*, azonban a
 feleleteket nem jegyzik, mint eddig, akaratlanul és gyakran igazságtal-
 anok lesznek a növendékeik iránt. Hozzá az I. osztályban még
 nem ismerhetik a tanulókat eléggé, azért itt föltétlenül szükségük
 van pontos följegyzésekre, ha nem is közvetlenül a feleletkor,
 kikérdezéskor, *hát az órák végén*. Erre különben a többi osztály-
 ban is szükség lesz.

Az utasításokban kitűzött célok és feladatok megvalósítására
 való törekvés egyúttal nemcsak az *intézetek mintaszzerű felszerelését*,
 hanem a *tanítóképzőintézeti tanárképzés tökéletesítését is föltételezi*.
 Az előbbi érdekében a közoktatásügyi kormány évenként hoz újabb
 és újabb áldozatokat; az *utóbbi* azonban még mindig sok kívánni
 valót hagy fenn, mert legfiatalabb tanáraink között bizony sokan
 vannak, akik a „*népiskolai módszer szakiskolájába*“ nem hoznak
 magukkal kellő érzéket sem a *népiskolai, sem általában a tanítás*
módszeressége iránt.

8. Az utasítások általános részének különben összesen 15
 pontja van, melynek 1-ső pontja a tanítóképző-intézetnek mint szak-
 iskolának feladatáról, a közműveltségi és pedagógiai tárgyak és a
 tanítói gyakorlatnak egymáshoz való viszonyáról szól. A 2-ik pont
 szerint a képzőintézet minden szála a gyakorlóiskolában fut össze,
 ezért a közműveltségi tárgyak tanárai tanításuk közben állandóan
 figyelemmel legyenek a népiskolai vonatkozásokra, ismertessék tár-
 gyuk népiskolai tananyagát, dolgozzák fel módszeresen, tartsanak
 népiskolai tanítási demonstrációkat, vagy még inkább mintatanítá-
 sokat a gyakorlóban és vegyenek részt a gyakorlati kiképzés többi
 munkájában is. Ugyanezen okból áll a pedagógiai elméleti tárgyak
 középpontjában a módszertan. Mindezek feltételezik a tanártestület
 egységes pedagógiai felfogását és eljárását és a gyakorlóiskola
 mintaszzerű berendezését és ellátását. Ez utóbbinak különösen nagy
 a jelentősége.

A 3-ik pont szerint a tanítóképző a népiskolai tanítói mód-
 szer szakiskolájának nevezhető. Ezért a tanítóképzőintézeti tanítás-
 nak az egész vonalon egységesnek kell lennie és olyan módszer
 szerint kell végbemennie, amely összhangzásban van a népiskolai
 tanítás módjával. Mert csak így következhetik be, hogy a sok tanár
 példája erősíti a gyakorlóiskolában kapott hatást és csak így érhető
 el a kívánt hivatásszerű képzés.

A 4-ik pont szerint a tanítás a tanár és tanítvány közös munkája legyen. Az 5-ik pont szerint a tanítás mindig a meglévő ismeretekből, az adott tényből, a szemléletből, a valóságból, szóval az életből indul ki, hogy azután végső eredményében is az életbe kapcsolódjék. A 6-ik pont az ismétlésekről szól, melyek hova-tovább nagyobb és nagyobb ismeretkörökre terjednek és minden ismeretkör ismétlése új szempont szerint végzendő. A 7-ik pont szerint otthoni elfoglaltságul csak a feldolgozott anyag felidézése és megerősítése marad. Az írásbeli dolgozatok szervesen beleilleszkedve a tanításba forduljanak elő. A 8-ik pont szerint a tanár az osztályozáskor az egyén megítéléséből, az éveken át közösen végzett munka megítéléséből és nem egyes feleletek osztályozásából induljon ki. *Osztályozáskor a különböző tanárok véleményei lehetőleg összeegyeztetendők.* Ennek az eljárásnak feltételei és követelményei, hogy a tanárok kölcsönösen hospitáljanak egymás óráin és hogy a tanárok a tanításon kívül is gyakrabban érintkezzenek tanítványaikkal. És ily értelemben az értekezleteken való osztályozás mindenkor a tanári testület közvéleményének nyilvánulása. A 9-ik pont szerint a tanár és osztály közös munkája szükségessé teszi a legnagyobb tervszerűséget. *Ezért fontos a részletes tanmenetek készítése;* ezek készítése csak a testület közös munkája lehet. A 10-ik pont szerint a képző-intézet tanítása ilyen berendezés mellett szinte egybeolvad a gyakorlóiskolai képzéssel. A különböző tanároktól látott tanítási példát kiegészíti és tudatossá teszi a módszertan tanárának és a gyakorlóiskola tanítójának munkája, kik ketten kell, hogy a gyakorlati tanítói kiképzés egységét biztosítsák. A növendék próbatanításai dolgában nem annyira azok száma, mint inkább alapos előkészítésük és beható megbírálsuk fontos. A 11-ik pont szerint a gyakorlóiskola a népiskolai étellel, a mintaszerű berendezésével, felszerelésével ismerteti meg a leendő tanítót. A 12-ik pont szerint, hogy a leendő tanítók a népiskola nagy szociális jelentőségével megismerkedhessenek, kell, hogy a mindennapi elemi gyakorló népiskolával ismétlőiskola is össze legyen kapcsolva. A 13-ik pont az ifjusági egyesületek szükségességéről szól. A 14-ik pont szerint az a munka, amelyet a tanítóképző-intézet a tanterv követelményének megfelelőleg így végez, *a szó legszorosabb értelmében vett nevelőmunka.* A 15-ik pont szerint a tanári testület értekezlete *pedagógiai műhelye a képző-intézetnek* és a tanári testületnek, amidőn a növendékekkel való munkájában *az első lépést végzi, már az utolsó lépést is szem előtt kell tartania* és sikerre csak úgy számíthat, ha a két

lépés között is mindig tervszerűen, egységesen, céltudatosan jár el. *Ezért fontos a testület értekezleti munkája; ebben a tanítóképző-intézet egyénisége nyilatkozik meg.*

9. Az *Utastítások* megjelenése mindenképen nevezetes esemény a hazai tanítóképzés történetében. Régi munkása vagyok a tanítóképzésnek. Az állami tanítóképzés első éveit növendékkoromból ismerem közvetlen tapasztalatból és 1882 óta dolgozom tanári minőségben állami képzőkben. Az állami képzők történetében szervezésük után legnevezetesebb esemény volt a három éves tanfolyamnak négy évre való kibővítése 1882-ben és az akkor kiadott tanterv. *A képzők beléletében azonban csak újabban következett be mélyrehatóbb átalakulás, intenzívebb pedagógiai munka, pedagógiai élet.* Határozott irányt adott a beléletnek az 1900-iki *Rendtartás* és a képzőknek internátusokkal való ellátása; azután az 1902-iki *tanterv*, amely a gyakorlati kiképzést végre fejlődésképes irányba terelte, amely a képzőknek, mint szakiskoláknak biztosan megjelölte útjukat; hozzájárultak ehhez újabban a köztartásvezető tanári, nevelői intézmény szervezése, a tanári hospitálások intézménye, az úgynevezett VKM-féle újabbi többrendbeli *módszeres rendeletek*, amelyek egyrészt a növendékek fegyelmezésére, oktatására, gyakorlati kiképzésére és másrészt a tanári értekezletekre, tanmenetek készítésére vonatkoztak.

Hatalmas, imponáló, irányító munkát kezdeményezett ezekkel az intézkedésekkel a VKMiniszterium tanítóképzési osztálya, melyekkel előkészítette a tanítóképző tanárságot az új tantervvel kiadott Utastításokra. Azt tartom, az Utastítások megjelenése pedagógiai tekintetben az állami tanítóképzés történetében a legnevezetesebb esemény, és örök értékű munka. Mert változhatik a képzők kerete bármiképp, az Utastítások értéke maradandó, a benne foglalt tanítói hivatásszerű és általános didaktikai Utastítások mindenkor útmutató fáklyái maradnak a tanítóképzésnek.

Hiszen amit tömören kodifikálva magukban foglalnak, *abból igen sokat már megkísérlettünk, meg is valósítottunk*, de most minden ingadozásnak véget vetettek, most mindegyikünknek törekednünk kell teljes mértékben való megvalósításukra.

Az 1905-iki népiskolai tanterv és Utastításokkal együtt *büszkségei ezek az Utastításaink a magyar pedagógiai géniuszunknak*, melyeknél különbet egy művelt nemzet sem produkált. Csak azután ne hiányozzanak soha azok az apostolok sem, akik minél teljesebb megvalósításukra szükségesek.

Gömöri Sándor.

A pedagógia tanárainak külföldi tanulmányútja.

(Folytatás.)

Városépítésre és városrendezésre az apró utáztatokon, pontos terveken és térképeken látunk mintákat. Egész termék mutatják a csatornázást s a városok tisztítását. Zsúfolt kaszárnyaszerű házak mellett látjuk az egyszerű polgári kis lakásokat, jól szellőztethető, előnyös fekvésű (dél-kelet) helyiségekkel, vízzel öblíthető árnyékszékkel, gazdasági erkéllyel, jó éléskamrával. A szobák magassága 2·7 m. parkett padlóval. Kis, működésbe is hozható berendezések mutatják a nagy középületek, iskolák és kis lakások fűtését és szellőztetését. Továbbá látjuk a világító eszközök fejlődését az egyszerű olajmécesztől a legtökéletesebb villanylámpáig. Az egyes világító testek fényerőssége és ára. A fény erősségének mérése különböző fotométerekkel. Fotométerek az iskola vagy munkaterem bármely helyén a fényerősség meghatározására. A fényhiány v. túlerős fény okozta betegségek stb. Végül a vízvezeték s a lakások ellátását vízzel is hozzávéve teljes képet kapunk az ujkor higienikus lakásainak berendezéséről. A temetkezési módok között különösen a halotthamvasztás növekedése jellemző Németországra. A krematoriumok keletkezése sehol sem észlelhető annyira, mint itt, bár ez a temetkezés még mindig elég drága.

A ruha osztályában a különböző szövetekből apró négyzet-alaku darabka van kiállítva, mellette a világosság-, a hő-, levegő- és vízátbocsájtóképesége, a gyakorlati alkalmazás t. i. az egyes szövetek mily ruhák készítésére alkalmasak, rögtön a tudományos osztályhoz csatlakozik.

Ugyancsak itt találjuk a higiena követelményeinek megfelelő ruhákat (különösen női ruhák).

Az alkoholizmus osztálya igen gazdag s részint higiéniai, de gazdasági szempontból is felvilágosít az alkoholizmus veszedelméről. Látjuk klinikai kísérletek alapján az alkohol káros hatását az izmokra, idegekre, szívre s más szervekre. Statisztikák mutatják a balesetek, halálozás és bűncselekmények növekedését az alkoholizmussal. Képek és származási táblák mutatják a faj degenerációját. Látjuk azon intézmények, alkoholmentes vendéglők, tejcsarnokok stb. fejlődését, melyek az alkohol ellen küzdenek. Igen szemléletes gyűjtemény az, mely mutatja, hogy a különböző tápláló anyagok mely mennyisége egyenlő tápláló értékű egy bizonyos mennyiségű

alkohollal. Más helyen látjuk, hogy egy bizonyos mennyiségű alkohol árán mennyit lehetne vásárolni a különböző tápláló anyagokból. Ismét más helyen látjuk, hogy az alkohol mily minimális mennyisége hat már a szellemi munkára.

A fajhygiéna osztályában állatokról s növényekről az öröklést feltüntető ábrák és készítmények, továbbá a bastard képződésére és a szerzett tulajdonságok öröklésére példák vannak. Ezekhez csatoloznak az ember tulajdonságainak örökölhetőségére vonatkozó adatok.

Az alkoholizmus, syphilis, a késői családalapítás s a termékenyítés mesterséges meggátlásának hatása az utódokra szintén rendszeres kimutatások tárgya.

A táplálkozás osztályában a szerves tápláló anyagok, azok összetétele s egyes elemek külön előállítása látható. A növényi test mint kémiai laboratórium hogy készít egyszerű, szervesen sókból összetett szerves vegyületeket, az asszimiláció összes közbülső állapotai, mind kémiai készítményekben vannak kiállítva. Hogy alakítja át az állati test a növényekben, vagy más állatok testében felhalmozott összetett szerves vegyületeket. Milyen kémiai folyamatokkal alakítja az állati szervezet az olthatlan vegyületeket oltható és felszívható egyszerű anyagokká. Az emésztés különböző szakáiban az egyes anyagok mennyire alakultak át stb. mind világos készítményeken tanulmányozható.

Igen érdekesek az itt kiállított anyagforgalmi szekrények s egész házikók, melyekben állatok s az ember összes bomlási termékei (kilehelt szén-sav és vízgőz, elpárolgott vízgőz stb.) felfoghatók és kvantitatív analízissel pontosan megállapíthatók.

Látunk egy készítménysorozatot, mely szemléletesen feltünteti, hogy az egyes tápláló anyagok 1 kg.-jának hány százaléka fehérje, zsír, szénhidrát, cellulose, víz és hamu.

Igen tanulságosak a münsteri gazdasági kísérleti állomás adatai, melyek az egyes tápláló anyagok kalória értékét, táplálkozási adatokat a különböző foglalkozású egyének számára, a táplálkozás és hőmérséklet hatását az anyagforgalomra, szén-sav- és vízgőzelváltást erős munkában, pihenés vagy alvás közben mutatják. Befejezésül ezen osztályban a tömegtáplálkozás (katonaság, iskolák, népkonyhák) ételeinek árát látjuk táblázatokban feltüntetve.

Egyik teremben látjuk az élelmiszervizsgáló állomások felszerelését s eszközeit, melyekkel a különböző tápláló anyagok valódiságát, jóságát s tisztaságát vizsgálják meg kémiai, mikroszkópi vagy más úton.

Nagy jelentőségű a sport osztálya, melyben sok most vitás és reform alatt álló sportkérdésben szemléletes feleletet kaphatunk. A tudományos osztályban a sportfiziológia az orvosnak módot nyújt, hogy a nagy erőfeszítést kívánó versenyek után azonnal vizsgálja a beálló testi változásokat s eszerint egyénileg megállapítsa az egészségi szempontból megengedhető maximális erőfeszítést. Itt látunk módszereket s adatokat arra nézve, hogy mily szoros összefüggésben állanak a testgyakorlatok s a test egészséges fejlődése, továbbá arra, hogy a testgyakorlás mennyiben hat az egyes szervek működésére.

Külön sportlaboratorium van, ahol anthropometriai és ergografikus módszerekkel, elektrokardiográffal és röntgenezéssel vizsgálják a versenyzőket.

Láthatunk teljesen felszerelt sportpályát 410 m.-es futópályával, területet a dobás és ugrás gyakorlására, gyepet a rugólabda és hockey játék gyakorlására. Vannak tornaszerek. Birkózás, boxolás és viváshoz is be van rendezve. Látunk hordozható tornacsarnokot s egyik végén uszodával, napfürdővel, öltöző és douchhelyiségekkel. Ugyanitt találjuk a sportlaboratoriumot is.

A kiállítás tanúsága szerint fölélednek a Guts-Muts idejében divó iskolai vándorlások is megint. Térképek, tervek, jelentések, fotográfiák, utifelszerelések, rajzok, naplók és jegyzetek a szász ifjuság szünidei vándorlásairól tanuskodnak. Sok egyesület alakult (Wandervogel, Pfadfinderbund stb.) ezen követésre méltó tanulságos és egészséges sport megkedveltetésére.

Nagyon érdekes a hullámfürdő, 39·5 m. hosszú és 12 m. széles s kb. $\frac{1}{2}$ millió liter vizet tartalmaz, melyet külön gépszerkezet állandó hullámzásban tart. Vitorlavászon teteje jó időben felvonható s a fürdő szabad ég alatt van, hűvös időben levegője fűthető. Csupán a medence helyhez kötött, a többi részek mind hordozhatók. Folyóvizben szűkölködő alföldi városainkban, ahol a hőség szinte elviselhetetlen, nagy áldás volna az ilyen hullámfürdő, melyet még iskolai fürdőnek is fel lehetne használni. Ilyen iskolai fürdő edzi és a tisztasághoz szoktatja az ifjúságot.

A tudományos osztályok mellett a higiénia népszerűsítésének is nyitottak teret. A gyakorlati életből vett s az egészségügyi szabályok elmulasztásából folyó bajok végleteinek feltüntetésével kívánják a laikus figyelmét az egészségügyre felhívni s őt nyomban annak elemi szabályaival megismertetni. Ez azonban csak úgy lehet valóban gyümölcsöző, ha a laikus megismeri az emberi testet,

szerveinek alkotását és élettani rendeltetését. Ezen ismereteket adja a népszerű osztály, melyben a képzőintézeti testi élet ismertetésének egyes fejezetei külön termekben készítmények, képek és kísérleti berendezések által szemléltetve sorakoznak egymás mellé.

Hogy az emberi test művészi felépítését megértsük, meg kell ismerkednünk az elemekkel, a sejtekkel. Ezek szemléltetésére mikroszkópi készítményeken alsóbb rendű állatok és egysejtű növények voltak kiállítva. Majd több készítményen láthattuk a sejtek szaporodása, együttmaradása, majd különválása és a munkafelosztás útján keletkező különböző szöveteket.

A csontrendszer számos csontvázon megismerhetjük. Fejlődését a sorozatba állított készítményeken kísérhetjük figyelemmel. Látható, hogy a kezdetben porcogóból álló vázrészlet helyébe mindig több csontállomány lép, úgy hogy a teljes kifejlődés korában a porcogó teljesen eltűnt. (Némely helyen mindvégig megmarad a porcogó, de ott fontos élettani rendeltetése van.)

Szemléletes a méasztelenített csontok kiállítása. Látunk ivben meghajlított combcsontot, bordát, mellyel bogot kötöttek, jelölül annak, hogy a méasztelen csontnak nincs szilárdsága. Rögtön mellette a mész hiányából eredő csontbetegségek (angolkór) láthatók.

Itt megtanulhatjuk az igazi szemléltetést, mely tartalmat visz a tanuló lelkébe. Nem mondják, hogy a csont ellentállása hossz- és kereszt irányban ennyi, vagy ennyiszor nagyobb mint a szívós égerfáé, hanem egymás mellett van egy égerfa pálca és ugyanakkora csontpálca s mindegyiken egy súly lóg. A laikus mindjárt látja, hogy a csont jóval nagyobb súlyt bír el mindkét irányban mint az égerfa, tehát erős, szívós.

Az izmok működését modelleken láthatjuk. Igen ügyes model mutatja a libabőr keletkezését.

Nagy üvegedény 365 l. színes folyadékkal mutatja, hogy a szívnek ennyi folyadékot kell $1/2$ óra alatt a testbe hajtani. Hogy ehhez mily erő kifejtés szükséges, megpróbálhatja mindenki, ha az ott kiállított üvegcső aljára kötött gummilabdát ujjáival összenyomja.

Igen érdekes az a kép, amely mutatja, hogy egy ember pirosvérsejtjei, ha egymás mellé helyezkednének, a dresdeni piac negyed-részét eltakarnák. A nagy felület fontossága a tüdőlélekzésnél és a szövetlélekzésnél.

Külön készítményen látjuk a gyűjtőerek tasakjainak jelentőségét a vér visszafolyásánál a szívbe. Készítmények mutatják a véredények bámulatos célszerű elhelyezését az egyes szervekben.

A lélekezés mechanikáját mozgatható mellkas mutatja. Táblázatok fölvilágosítanak, hogy a lélegzések száma mily körülmények közt változik a határesetek (16—80 percenként) közt.

Villanyos berendezésű kis tábla mutatja, hogy a tudatos mozgásokat az agyvelő, a reflexmozgásokat pedig a gerincvelő váltja ki.

A táplálkozásnál látunk két modelt, melyek a rágó izmok mozgását növény- és husevőknél mutatják be. Egyszermind fogalmat szerezhethetünk a rágóizmok erejéről, ha megtudjuk, hogy egy dió összetörésére 1 q. súlyának nyomása kell.

Az emberi test szerkezete mellé sorakoznak a tudományos osztályokban megismert táplálkozási és öltözködési szabályok, lakásválasztás, élvezeti szerek és egyes foglalkozási körök hygienájára vonatkozó tételek gyakorlati alkalmazásai.

Végül a betegségekre, betegápolásra és gyógyításra, a test ápolására vonatkozó általános szemléleti utasítások vannak.

A külföldi államok kiállításai egész kis várost alkotnak. Itt találjuk az angol, kínai, braziliai, japáni, olasz, magyar, osztrák, francia, svájci, spanyol pavillont, melyek mindegyikében valami jellemző tanulságos tárgy lepte meg a figyelmünket. Érdemes lett volna pl. az egyes államok iskolaegészségügyi kiállításait összehasonlítani. Ily részletes tanulmányra azonban nem volt időnk, mert sietnünk kellett Leipzigbe kiküldetésünk tulajdonképpeni helyére.

(Budapest.)

Quint Fózsef.

A külföldi tanítóképzés köréből.

Az alsó-ausztriai tanítóképzők igazgatóinak szaktanácskozása. Az alsó-ausztriai tanító- s tanítónőképző-intézetek igazgatói múlt évi december hónap 12—13. napjain Bécsben szaktanácskozást tartottak a tanítóképzés reformjáról. Most jelent meg nyomtatásban e szaktanácskozáson tartott előadások gyűjteménye. (Wien, Hölder, 4 kor.) A tanácskozás tárgyai a következők voltak: 1. Miféle reformok léptetendők életbe a tanítóképzőkben abból a célból, hogy ez intézetek minél biztosabban s alaposabban tölthessék be feladatukat? Előadó: *Becker* dr., a wieni tanítóképző igazgatója. 2. A középiskola, vagy a tanítóképző az alkalmasabb előkészítője-e a tanítónak? Előadó: *Hornich* dr., a wieni pedagogium igazgatója. 3. A munkára

tanítás bevezetése a tanító- és tanítónőképző-intézetekbe. Előadó: *Giese* dr., a wieni magántanítóképző igazgatója. 4. A tanítónövendékek erkölcsi és szociális nevelése. Előadó: *Thoma*, a strebersdorfi wieni magántanítóképző igazgatója. 5. A leendő tanítónők előkészítése a hivatásukkal kapcsolatos szociális feladatokra. Előadó: *Bankowska* Mária, a wieni civil leányinternátus főnöknője. 6. A tanító- és tanítónőképző-intézeti érettségi vizsgálat reformja. Előadó: *Hribernigg*, a kreamsi tanítóképző igazgatója. 7. A tanítóképző-intézeti tanártestületek, a tartományi tankerületi iskolatanácsosok és a vizsgáló-bizottságok eljárásának egységes szabályozása a tanítónövendékek elméleti és gyakorlati kiképzésének emelése érdekében. Előadó: *Beues*, a wiener-neustadti tartományi tanítóképző igazgatója. *y—l.*

Tanítóképzői Muzem. A szászországi tanítóképző-intézeti tanárok egyesülete „Tanítóképzői Muzem“ alapítását határozta el s ez évben már meg is kezdte a muzeumi tárgyak gyűjtését, amiket ideiglenesen az *auerbachi* tanítóképzőben helyez el. A gyűjtemények magukban foglalják a szászországi tanítóképzők történetére vonatkozó adatokat és tárgyakat, így pl. értesítőket, évkönyveket, jubileumi s más ünnepélyekről szóló jelentéseket, tárgysorozatokat, házirendeket és intézeti szabályzatokat. Gyűjti továbbá ez a muzeum a szász tanítóképzői tanároktól származó könyveket, az egyes tanítóképzőkben használt kézikönyveket, tan szereket, a tanítóképzők épületeinek tervrajzait, modelljeit és fényképeit, a tanítóképzői tanárok hátrahagyott írásműveit, arcképeit, életrajzait, az elhaltak felett tartott emlékbeszédeket. stb. A szászországi kartársak ilyen uton igyekeznek hazájuk tanítóképzésének fejlődését szemlélhető formában egybeállítani és megörökíteni.

Tanítóképzői Lapok. Érdekes intézményük a szászországi tanítóképzőknek az is, amellyel a volt növendékeikkel való állandó összeköttetést biztosítják. Ez abban áll, hogy „Tanítóképzői Lapok“ címen az egyes tanítóképzők évnegyedenként, félévénként, avagy évenként megjelenő folyóiratokat adnak ki a jelen és volt növendékeik részére. A szerkesztők és kiadók rendszerint tanítóképzői tanárok s volt intézeti növendékek. Ilyen „Tanítóképzői Lapok“-at a bautzeni, drezden-neustadti, frankenbergi, grimmai, löbauai, pirnai, plaueni és a stollbergi tanítóképzők adnak ki ezidőszert. *y—l.*

Elmélet.

A testi nevelés egészségügyi értékéről.

Az élet mozgás, enélkül azt el sem képzelhetjük. A mozgás az élet egyik feltétele és mint ilyen egyuttal minden állat életszükséglete, legfokozottabb mértékben pedig minden fiatal állaté. A mozgásnak a test egyes szervei fejlesztése, erősítése, ellenállóképességük növesztése körül való szerepe olyan nagy, hogy az az állat, amelyet kényszer-mozdulatlanságra kárhoztatnak, fejlődésében elmarad, elsatnyul, elerőtlenedik és könnyen betegségeknak esik áldozatául.

A fiatal állatot ösztöne készteti mozgásra; mindig ugrál, futkos, mászkál, dulakodik, folyton fészkelődik, mert az örökös mozgólódás a tüdejének, a szívének, az emésztő szervének éppen olyan szükséges, mint az izmainak.

A gyermek természetes, veleszületett hajlama azonos a fiatal állatával. Csakhogy szegény éppen abban az életkorában, midőn a főbb szervek, a szív és tüdő kifejlődése a legtöbb mozgást és tiszta levegőt igényli, az iskolába kerül. Ott, az iskolában, de még a családban is, állandóan jól kell *viselkednie* és ez a parancs, kevés hiba, hogy szegényt a ketrecbe zárt állat szánalmas állapotára nem juttatja.

A gyermek sorsa, mely neki az iskolában nyílik, korunkban már némileg kevésbé szomorú, mint annak előtte. De még mindig nem az, amelyet neki nemzetedző és nemzetgazdasági érdekek szerint juttatni kellene. Még ma is jórészt indokoltak Lagrange Fernand dr.¹ szavai: „Szomorú győzelem az, amely az egészség igazi óvószere, az ifjui hév elnyomásával jár, amely hév a gyermeket izmai működtetésére serkentve, az egész szervezet működési képességét megacélozza.“ Pedig ma már köztudomású dolog, hogy egészségügyi tekintetben semmi sem károsabb sőt veszedelmesebb, mint az az iskolában alkalmazott fegyelem, mely a tanulótól a mozgás szükségérzetének folytonos leküzdését követeli.

És mégis, azok a szokások, melyeket az iskola még ma is ráerőszakol a gyermekekre, folytonosan ellenkeznek ennek szükségleteivel és ösztöneivel. A gyermek, akit az iskola mozdulatlanságra

¹ Dr. F. Lagrange: *L'Hygiène de l'exercice chez les enfants et les jeunes gens*. Paris, 1905. Félix Alcan.

kényszerít, mert a rend fentartása, az oktatás érdeke úgy kívánja, idővel megszokja azt a mozdulatlanságot. A szervek ugyanis elvégre anyagilag hozzá alkalmazkodnak az új életszokáshoz. A mozgásnak szolgáló szervek bizonyos fokban satnyulnak és ezzel fogy az egyén ereje, mozgékonyága és a cselekvés szükségérzete, ami igen sok tanulóban bizonyos és sokszor tapasztalt ellenszenvet kelt a testgyakorlás iránt. Egyuttal azonban fokozódik a gyermek szervezetének sok mindenféle betegségre való hajlama és fogékonysága is.

Vérszegénység, általános testi gyöngeség, az izomzat fogyatékos volta, gyöngge, hibás csontszerkezet, a mellkas hiányos fejlődése, ideggyöngeség, mind megannyi az egyén testi értékét csökkentő állapot, mely nem vezet ugyan okvetlenül mindig az életet megrövidítő egyéb betegségekhez, de a gyermekkor téves, nem észszerű kezelése folytán az egyénre s a családra nézve idővel végzetessé válhat.

Sok gyermek ezeket a testi hibákat már magával hozza az iskolába, amire bizony a nagy városok lakosságának folytonos szaporodása, s az életviszonyok vele karöltve járó folytonos rosszabbodása nagyon rászolgál. Sok gyermek pedig csak a rájuk való hajlammal kerül ide és most az a mozdulatlanság, melyet az iskola a gyermektől a leckeóra egész tartamára követel, ezekben felcsiráztatja, amazokban pedig fokozza a jelzett testi fogyatkozásokat, a leghygienásabb szerkezetű pad s a legterjedelmesebben s a legpontosabban betartott óráközötti szünetek ellenére is.

Az iskoláztatás idején a gyermeket ért mindenféle, sokszor alig helyrehozható s a későbbi korra is kiható kárért a szorosan értendő iskolát magát nem lehet vádolni. A vád súlya azokra nehezedik, akik, mint az iskola a mai élet követelményeinek megfelelő reformálására hivatottak, ennek a reformnak a szükségét vagy az elfogultság pápaszemén keresztül nem *birják*, vagy a megszokottban élvezett kényelmüket féltve nem *akarják* látni.

A természet-tudományok az utolsó három évtizedben óriási léptekkel haladtak előre, ma már övék az elsőbbség a többi tudomány között. Csak az elektromosságra és annak a mai élet minden terén való alkalmazására utalok, midőn azt a tapasztalati igazságot hangsúlyozom, hogy a tisztas megélhetőnek ma határtalanul alaposabb tudásra van szüksége, mint 30 évvel ennek előtte.

A természet-tudományoknak a gyakorlati életben való alkalmazása a mesterember kis műhelye helyén óriási gyárat teremtett

és ezeknek a száma egyre nő. Most százával verejtékezik a munkás a fülledt, közös műhelyben, s a családfenntartás érdeke a feleségét, a gyermekét is oda készíti és ez a munka emészti a testet, elfásítja a lelket. A kereskedelem rég megvált kedélyes, ekhós szekerétől, mellyel lassan, de biztosan járta be az országokat vásárról vásárra; munkája ma lázasan folyik; a gőz erejével vágatva járja be a földkerekséget, számok millióival terheli meg az agyvelőt és ez a munka emészti a testet, roncsolja az ideget. Hangsúlyozom azt a tapasztalati igazságot, hogy a tisztas megélhetésnek ma határtalanul több testi erőre, ellenállóbb szervezetre van szüksége, mint 30 évvel ennek előtte.

Az ipar- és kereskedelemnek, a mai kor nemzetfentartó tényezőinek rohamos fejlődése egészen átalakította az életet. A vezetés szerepét más társadalmi osztály vette át és máris egy harmadik áhítozik rá. A régi hagyományos, egyszerű szokások divatjukat multák, helyükbe költségesebbek jöttek. Az igények esztelenül fokozódtak, a látszat a való fölé kerekedett. A megélhetés óriási mód megdrágult, a létért való küzdelem titáni erőt követel, sokkalta nagyobb, szívósabbat, mint 30 évvel ennek előtte.

Bárhová tekintünk is, minden téren átalakulást, forrongást látunk, mely magát a nemzetközi politikát is világpolitikává változtatta át és a nemzetektől s az egyéntől egyaránt nagyobb munkát, tehát nagyobb munkabírást is követel.

Ezt a szükséges munkabírást, azt az életrevalóságot, azt a testi és lelki derekasságot azonban iskolánk mostani nevelési irányától nem lehet várni, mert az nem felel meg az élet igaz követelményeinek. Még mindig azt követelik, hogy az iskola mentül *többfélével* foglalkoztassa a fiatal agysejteket, melyek a sokféle anyagot nem bírják megemészteni és nem bírnak alaposan annak a tudásnak birtokába jutni, amelyre az életben igazán szükség van. Természetes, hogy az iskola ilyképpen nem rendelkezhetik azzal az idővel, melyet a pedagógiai szempontból is felette nagy jelentőségű testi nevelésre kellene fordítani. De ha Amerika példája nyomán szakítanának a régi rendszerrel és a sokféle helyett az ifjuság zömének csak a közvetlen hasznos tudnivalót, ezt azonban alaposan, juttatnák az iskolában, akkor a testi nevelésnek is több tere jutna és iskolánk épp oly életrevaló, munkabíró és munkaszerető, szilárd jellemű polgárokat nevelnének a hazának, mint amilyenek az Egyesült-Államokéi avagy Nagybritanniái.

Átlépném az elibém szabott határokat, ha a testi nevelés

jellemfejlesztő jelentőségének fejtegetésébe bocsátkoznám bele, amelyekről különben is egyet-mást már elmondtam a *Magyar Tanítóképző* mult decemberi és idei január havi füzetében. Most, lehetőleg csak orvosi szempontból fogom a szertorna vagy mesterséges- és az élettani alapon álló, újabb vagy természetes testgyakorlás előnyeit, illetőleg hátrányait tárgyalva, a kettőt egymással szembesíteni.

* * *

Azzal kezdtem, hogy az élet mozgás, hogy minden élő teremtménynek mozgás az egyik életszükséglete. A másik életszükséglete a táplálkozás, vagyis oly anyagoknak a szervezetbe juttatása és benne való áthasonosítása, melyek annak fejlesztéséhez és karbantartásához okvetetlenül szükségesek. Ezek között az anyagok között első helyet foglal el az oxgyén, melyet a tiszta, szabad levegő a tüdők útján juttat a vérnek és ennek közvetítésével a test összes szöveteinek.

Mozgás és szabad- vagyis tiszta levegő az ifju egyénnek az a két legfontosabb egészségügyi szükséglete, melynek kielégítésében őt az iskola nagyon korlátozza. Ennek a káros körülménynek a felismeréséből indult ki az újabbkori testnevelési reformmozgalom, mely a szabadtéri testedző játékkal s az atletikai gyakorlatokkal akarja az iskolapadban ülés hátrányait ellensúlyozni és a fiatal egyént ezek ellenére is a haza munkabíró, hasznos fiává és lányává nevelni.

A modern testnevelés hívei azonban nemcsak azért vették fel munkatervükbe a testedző ifjusági játék s az atletikai gyakorlatok meghonosítását és terjesztését, mert azokat a szabadban kell üzni, hanem azért is, mert mozgásaik természetesek. Ezért nevezük is azt a testgyakorlást, mely a jelzett gyakorlatokra szorítkozik, természetesnek, észszerűnek, élettani alapon állónak, míg a német szertornát, melynek mozgásai az életben szükségeltéktől eltérők és szokatlanok, mesterségesnek mondjuk.

A természetes és a mesterséges testgyakorló rendszer között különbséget legkönnyebben a mászással tesszük szemlélhetővé. A természetes vagy élettani rendszer szerint kézzel-lábbal kapaszkodik az ember a kötélbe vagy a rudra, melyen fel vagy le akar mászni, amint azt minden gyerek magától, utbaigazítás nélkül megcselekszi; a tornász azonban inkább csak a két marka és karja felhasználásával végzi ezt a gyakorlatot.

Az első esetben tehát a veleszületet ösztön készítette mozgásokkal igyekezett az ember feladatát megfejteni, amint azt a macska, a mókus, a majom stb. teszi. Mindjárt szembeötlik, hogy a természetes gyakorlat a meglevő akadályokat a legcélszerűbb, a legkevesebb erőfogyasztást követelő módon törekszik legyőzni. A másik esetben olyképpen akarta a tornász a feladatát megoldani, amint azt sem a gyermek sem az állat, ösztöne ellenére, soha sem teszi, mert erre a természetellenes módra soha életében nem szorul rá. A tornásznak sokkal nagyobb erőt kell kifejtenie, hogy teste súlyát csakis a karjai igénybevételével juttassa feljebb a kötélre; maga készít magának akadályokat és azokat a lehető legnagyobb erőfeszítéssel akarja legyőzni. A természetes mászásnál nemcsak a kar és mell izmai, de az alsó végtagok és a medence, valamint a derék izmai is végeznek munkát, mely eszerint közel az összes izomzat között megoszolván, kevesebb erőt igényel. Amott azonban csak a kar és a mellkas izomzata osztozkodik a munkában, tehát több erőt kell kifejtenie, munkája pedig ez oknál fogva fárasztóbb és ugyattal hosszabb pihenést is igényel, hogy az illető izmok munkájukat ismételhessék. A természetes testgyakorlat munkája tehát általános, a mesterségesé korlátolt helyre, csak egyes testrészekre szorítkozik. A természetes testgyakorlás mozgásai tehát a járás, futás, ugrás, mászás, dobás, hajítás. Ezekből a mozgásokból kombinálódnak a különféle természetes testgyakorlatok. Ide tartozik a birkózás is. Ezekből kell a tantervkészítőnek kiindulnia. A mesterséges testgyakorlás ősképe a német szertorna, mely mindezekkel szemben mondvascsinált eszközökkel akarja a célt, a testfejlesztést, elérni.

Ezek után rátérek a testmozgásoktól befolyásolt élettani folyamatok tárgyalására és ezek folyamán majd vissza-vissza a kétféle testgyakorló rendszer egybevetésére és értékelésére.

* * *

Az élet mozgás. Testünk minden szervének működése mozgásban nyilvánul, még ha az csak a sejtfalon belül megy is véghez. Mennél kifejezettebb ez a mozgás, mennél nagyobb helyzetváltozással jár, annál több erőfogyasztást igényel. A mozgató erő a szövetekben történő oxydálás avagy égés folyamánya. Mennél több és nagyobb mozgásban nyilvánul tehát szervezetünk életműködése, annál több oxygenre is van szükségünk. Eszerint rendes, egészséges működésű szervezetet nem is képzelhetünk bizonyos,

neki megfelelő mennyiségű oxygen fogyasztása nélkül. Az oxygent a tüdő veszi át a minket környékező levegőből és juttatja a vérkeringés útján testünkbe. Mennél jobban, tökéletesebben dolgozik a tüdő és mennél tisztább, élenyűsabb levegőhöz jut, annál inkább bírja a szervezetet az annak szükséges oxygen mennyiséggel ellátni, annál fokozottabb a vérképzés, annál tökéletesebbek szervezetünkben azok a vegyi folyamatok, melyek a szervek fejlődését, a test növelését, megerősítését, a szövetelemek szaporításával biztosítják.

Hogy azonban a tüdő fontos feladatának mindenkor megfelelhessen, szükséges, hogy a fejlődésében nemcsak ne gátoljuk, hanem lehetőleg támogassuk. A tüdőt azért épp úgy kell gyakorlat révén fejleszteni, mint akár az izmot. A tüdő fejlesztésének pedig legjobb, legbiztosabb módja a testmozgás, mert a testmozgás az oxygenszükséglet fokozásával jár, mégpedig mennél hevesebb a mozgás, annál nagyobb az oxygenszükséglet, annál fokozottabban kell a tüdőnek dolgoznia. De még más oka is van annak, hogy a tüdőnek a testmozgás fokozásával aránylagosan kell a működését fokoznia. A hevesebb mozgás, hevesebb szövetszöveti égéssel, oxydálással járván, az égési termények megszorodnak a testben. Ezek a termények mérges hatásúak, azért igyekszik a szervezet azokat a vesék, a bőrmirigyek s a tüdő útján magából kiküszöbölni. Egyik ilyen terményt, a szénsavat, a vér viszi a tüdőbe, melynek azt a beszívott levegő oxygenje helyett cserébe ki kell lehelnie. Mennél több a szénsavtermelés a szervezetben, annál fokozottabban kell a tüdőnek dolgoznia.

Élettani megfigyelések alapján megállapították, hogy a szív és a tüdő az a két szerv, mely a fejlődés első 12—15 évében aránylag a legnagyobb növekedést mutatja, még a test hosszúnövekedésén is túl tesz. Ez igen fontos, az egész életre kiható körülmény. Ha a gyermeket ebben a korban megfosztjuk attól, ami ennek a két szervnek az egészséges fejlődését biztosítja, avagy csak hiányosan, nem észszerűen juttatjuk neki azt, akkor szervezete is hiányosan fog fejlődni, főleg pedig a tüdő fog elsatnyulni és nem fog szert tehetni arra az állapotra, amelyet a betegségekkel szemben való ellenállóképességnek nevezünk.

Megvan tehát az iskolapadban való hosszas veszteg ülés káros voltának és az ifjúsági vagy iskolai játéknak, mozgással eltöltött óra közötti szünetek szükséges voltának magyarázata és indokolása.

Kiszámították, hogy a pihenő felnőtt ember egyszeri ki- és

belélegzésének légmennyisége 500 köbcm. vagyis $\frac{1}{2}$ liter levegő. Ez a mennyiség sétálásnál $2\frac{1}{2}$ -szerte, rendszeres gyaloglásnál 4—5-szörte, futásnál vagy hasonló hevesebb, az összes izomzatra kiterjedő mozgásnál 7-szerte akkorává szaporodik fel. A tüdőnek tehát futásnál akkora kitéréseket kell végeznie, hogy a pihenő helyzetben szükséges légmennyiség hétszeresét befogadhassa. A futás tehát kitűnő tüdőgyakorlat is; joggal mondja egy német fiziologus, hogy többet futunk a tüdőnkkel, de még a szívvel is többet, mint a lábszárunkkal.

A légzést futásnál és minden természetes gyakorlatnál az *igazi* légző izmok, a borda közöttiek és a rekeszizom közvetítik. Ennél a légzésnél a tüdő *alaposan* szellőzködik, a mellkas ürege pedig, a fejlődés korában, tágul és a tüdőgyarapodásnak helyet készít. A nagy erőfeszítéssel járó szertornagy gyakorlatok soha nem fokozzák annyira a tüdő működését és inkább csak a *helyettesítő* légző izmokat, a mellkashoz tapadó karizmokat működtetik. A métában 40—50 méterre, gyors iramodással futó fiu zihálva áll meg a helyén, de pár perc múlva ismét nyugodtan lélegzik; a korlátlan gyakorlatozó, akinek sokkal nagyobb erőt kell kifejtenie, mert teste súlyát csakis a karizmaival lendíti ide-oda vagy tolja fel és süllyeszti, lihegés nélkül száll le a korlátról. Ezek a gyakorlatok tehát a tüdő fejlesztése tekintetében mögötte állanak a természeteseknek.

Aztán: „A mell, nyak, tarkó és vállizmok atlétás fejlődése a mellkas magasra vonzásával jár, azt merev belélegzési helyzetben tartja és semmiféle kiadó légzést nem enged meg, mert azok az izmok, melyekkel a mellkas fel van függesztve, megrövidült állapotban maradnak és ruganyosságukat elvesztették. Ily izomzattal bíró vasgyurók légzőképessége elvégre többnyire nagyon csökken. A magas domborulatú, herkulusi mellkasnak és szeles, hatalmas vállaknak szinte nevetséges ellentéte az a hiányos, csekély kitérés, melyet az a mellkas légzéskor végez.“¹)

Sokkal veszedelmesebb lehet azonban a szertorna erőgyakorlata a mellkasi szervekre, a tüdőre és főleg a szívre nézve. A kar- és vállizmok minden a kor- és erőbeli állapothoz viszonyítva maximális erő kifejtésekor rögzíteni kell a lapockákat, melyekben felkarcsont izületi vége forog. Velük a mellkast is kell rögzíteni, ez pedig az ugynevezett „szorítást“ eredményezi. Mennél nagyobb

¹ Dr. med. F. A. Schmidt: *Physiologie der Leibesübungen*. Leipzig, 1905. Voigtländer.

az erőfeszítés, mennél tovább tart az, annál mélyebbre hat a „szorítás“. Az a nagy nyomás, mely a tüdőbe szorult levegőt ilyenkor éri, a tüdőszövet ruganyosságát csökkenti és végre többé-kevésbé kiterjedt tüdő-légdaganatot (= emphysemát, tüdőtágulást) okoz.

Ezért kell a nagy erőfeszítéssel járó testgyakorlatokat az *ifjúság* testi neveléséből kiküszöbölni, már pedig a német szertorna legtöbb gyakorlata a fejlődésben levő fiatal egyéntől nagy erőki-fejtést követel.

A természetes testgyakorlás tehát általában inkább való a még fel nem serdült egyénnek, mint a mesterséges, de még a felserdültnek is több a haszna belőle, mint emeből.

Brown-Ségnard híres fiziologus professzor és segédje D'Arsonval, állatokon végzett kísérletek nyomán olyan anyagra akadtak a légzés kiválasztási terményei között, mely teljesen azonos volt az állati anyagok rothadásánál képződő és ptomainoknak nevezett mérges alkaloidokkal. Igaz, hogy ez az anyag csak felette kis mennyiségben van meg a kilégzett levegőben, de bizonyos állatoknak elég, ha le nem mérhető kis adagban juttatjuk a bőrük alá és legelőbb légzési zavarokat, majd szorongást, fuldoklást tapasztalunk rajtuk, míg végre belepusztulnak. Oly zárt helyiségben, melyben sok egyén egyszerre tartózkodik, ezek a mérges anyagok a kilehelt szénsavval és más, a bőrön át kiválasztott légnemű anyagokkal együtt mintegy telítik a levegőt. Annál hamarabb és fokozottabban történik pedig a levegő mérges anyagokkal való telítése, mennél több és nagyobb mozgást végeznek az egyének abban a zárt helyiségben.

Kiszámították, hogy a nagy erőfeszítéssel járó izommunkát végző ember négyszer annyi bomlási terményt választ ki, mint a pihenő ember. Ezt az arányt a szénsavra és a tüdő útján kiválasztott ptomainokra nézve is állapították meg. Ha tehát tíz ember egyszerre vív ugyanabban a teremben, épp oly mértékben rontja annak a levegőjét, mintha negyven ember veszteg ülne benne. Már most, ha a hevesebb izommunkát végző ember belégzett levegője 7-szerte több mint a veszteg levőé, akkor abból a romlott, ártalmas levegőből is 7-szerte többet szív magába mint a pihenő. Az a testgyakorló ember tehát négy helyett rontja a levegőt és hét helyett kell azt elfogyasztania. Ennek a két számnak a szorzata mutatja, hogy a testgyakorlást végző egyénnek annyi levegőre van szüksége mint huszonnyolc mozdulatlan egyénnek.

Ennek az egészségügyi követelménynek pedig a mi iskolai torna-termek térviszonyai nem felelnek meg. A testgyakorlás tehát csak egy módon adhat egészségügyi tekintetben teljes biztosítékot, t. i. ha szabad, tiszta levegőn űzik; a torna- vagy vivótermekben való együttes gyakorlás *Lagrange* szerint „kölcsonös mérgezés.“¹⁾

Ezekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a testgyakorlást, ha csak lehetséges, télen is szabad levegőn űzzük és hogy a testi nevelésnél a korcsolyázásnak, szánkázásnak (ródlízás), téli gyaloglásnak, hólabdázásnak stb. tág teret nyissunk.

* * *

A testgyakorlás a tüdőn felül a szivre és a vérkeringésre is nagy hatással van. Az izommunkával járó anyagcsere a szív működését is fokozza. A mozgással járó szövetközi égési folyamat új oxygenkészletet igényel és ezt a vérnek kell a tüdőből a szövetekbe szállítani. A piros vértestecsek az oxygent felveszik, helyette pedig az égésnél fejlődött szénsavat rakják le a tüdősejtekben. Mennél nagyobb és mennél több testrészre terjed ki az izommunka, annál több oxygen kell hozzá, a szívnek tehát, mely a vért a véredényhálózatban a test minden zugába és onnan vissza a tüdőbe hajtja, izommunkánál nagyobb és több munkát kell végeznie.

A szív összehúzódásainak szaporítására és erősítésére tehát azok a testgyakorlatok lesznek üdvösebb hatással, amelynek általános, az egész testre kiterjedő és nem korlátozott testrészekre szorított izommunkával járnak.

A szív működésnek van azonban tisztán erőművi ösztökéje is: a tüdőlégzésnél való kitágulása és összehúzódása, melynek némi-lyen szivattyúzó hatása van a tüdőn keresztül menő kis vérkeringési kör véráramlására; azután az izmok összehúzódása és elernyedése. Az izomösszehúzódáskor az izom közötti véredényekből a vér nagyrészt kiszorul, az elernyedésnél ismét betődül azokba és ez a sajtoló hatás a vérkeringés fokozására szolgál, feltéve hogy az izom összehúzódása és elernyedése rövid ideig tart és gyorsan váltakozik, amint az a szertornával ellentétben a természetes testgyakorlás mozgásainál történik.

Kísérlet útján bebizonyult, hogy a pihenő szervezet a rendes alkotású vérben felhalmozott oxygen felerészét veszi csak igénybe,

¹ Dr. Fernand Lagrange: *L'hygiène de l'exercice chez les enfants et les jeunes gens*. Paris, 1905. Félix Aican; Pag. 88.

ugy hogy a szervezet a mérsékelt izommunkánál szükségelt oxygent a vérben levő felesből veszi át. A szivműködésnek csak akkor kell fokozódnia, vagyis több vért a dolgozó izmokon keresztül sajtolnia, ha az az oxygenfölösleg már nem elégséges. Miután az oxygent a veres vértestecsek kötik meg, természetesen annál inkább fog a szivnek dolgozni kellenie, mennél kevesebb a veres vértestecsek száma a vérfolyadékban. Ezért van az, hogy az ugynevezett vérszegény egyénnél, különösen hevesebb gyorsasági testgyakorlatoknál, hamarabb mutatkoznak a legfokozottabb szivmunka jelenségei, melyek arra intenek, hogy a gyakorlatot abba kell hagyni.

Megfigyelések révén tudjuk, hogy a sziv a legzsengőbb csecsemőkortól a befejezett fejlődés koráig eredeti nagyságának tizenkétszeresét éri el, a szivből kiinduló fő ütőér (aorta) kerülete azonban csak háromszor akkorára gyarapodik. A gyermek szive tehát aránylag kicsiny, a véredények pedig tágak, azért csekélyebb a vérnyomása és gyorsabb a sziv működése a gyermeknél. A gyermek vérkeringésének azért kell gyorsabbnak lennie, mert a gyermekkori nagyobb növés és szövethözti anyagleraktározás a tápláló vér-folyadék és a szövetek között fokozottabb anyagcserét igényel. A sziv rendes és erőteljes fejlődése tehát a gyermek és serdülő kor egyik igen fontos mozzanata, mert tőle függ, az egész életre kihatólag, a testi munkaképesség és ellenállóképesség megszerzése és biztosítása. *Amit az ember ebben a tekintetben a jelszett korban elmulaszt, azt azontul soha többé nem pótolhatja.* A sziv gyakorlatása tehát az ifjuság testi nevelése másik föladata.

A növésben levő gyermeknek ezek szerint élénk és mindenképpen szabad, sehogyan sem korlátolt vérkeringésre van szüksége. Az iskolapadban vagy otthon a könyv fölött gubbaszkodó testben a vérkeringés meg van nehezítve, mert annak két hathatós segítője, a légzés s a testmozgás, itt elesik. A gyermek- és serdülő korban oly gyakori vérszegénység és sápkór jórészt a zárt helyen való padban ülésnek köszönheti az eredetét, mert a sziv az ülő foglalkozásnál kedvezőtlen körülmények között kénytelen dolgozni.

Az ugynevezett „szoritást“, mely a nagy erőfeszítéssel járó gyakorlat jellemzője, már említettük. Emlékszünk rá, hogy a szertornánál a karok és vállak teljes erőkihasználásakor a lapockát a mellkashoz kell rögzíteni, hiszen ennek kell a tőle kiinduló váll- és karizmoknak biztos és mozdulatlan támasztó pontot adnia. Ilyenkor azonban előzetes mély belégzés után csukódik a hangrés,

mely a tüdőt a külső levegőtől elzárja és a tüdősejtekbe zárt levegő a lehető legnagyobb nyomás alá jut még pedig heves kilégzési nyomás folytán, melyhez még a hasizmok is nagy erővel hozzájárulnak. Aszerint, amint az a nagyerőfeszítéssel járó gyakorlat rövidebb vagy hosszabb ideig huzódik, az az erőlködés vagy „szorítás“, mely a mellüri szervekre visszahat, ezekre kisebb vagy nagyobb mértékben veszedelmessé válhat.

Az a rendkívüli nagy nyomás, mely alá a mellür légtartalma jutott, a két tüdő között fekvő szivre is hat. Ez a benne levő vért hirtelen az ütőerekbe sajtolja; a nagy nyomás azonban, mely a mellürben van, nem engedi, hogy a sziv üregei azonnal újra megteljenek vérrel. Ennek következménye a test többi részében észlelhető kékeres torlódás, mely legfeltünőbbben az arcon és a nyak kékersein nyilvánul. Egyuttal azonban a test ütőerei is csak kevésbé teltek, a sziv saját tápláló ütőere pedig majdnem üres marad és nem szállít a szivizomba oxygent. Tehát éppen akkor kell a szívnek a neki szükséges oxygent nélkülöznie, amikor a tüdőbeli ellennyomást leküzdenie és a maximális izommunka lehetővé tétele végett is erősebben kell dolgoznia.

Amint a „szorítás“ idején való erőlködés szűnik, a szénsavval telített, a tüdőben megszorult levegő hirtelen kiszabadul, mire mély belégzés következik. A kékeres vér a torlódás okának szüntével most nagy hirtelen a szivbe tódul és azt, rövid ideig a rendesnél nagyobb mértékben kitágítja.

Tartós, gyakori, rendszeres nehéz erőgyakorlatok, mint pl. a súlyemelés, birkózás s a nehezebb szertorna gyakorlatok, könnyen árthatnak a szivnek: szivtágulást s a szivizom más kóros elváltozásait okozhatják. Leginkább árthatnak azonban a fejlődés korában, melyben a szivizom még nem érte el azt a tömeget, amelynek összehuzódásai az amazokkal járó nehézségeket könnyen legyőzik. Ezért nem való a német szertorna a gyermeknek és ezért nem való annak *minden* gyakorlata a serdülő korban levő ifjunak.

A természetes testgyakorlatok magukban véve semmi hátránnyal nincsenek a tüdőre és szivre, ha ez a két szerv amugy is nem beteg. Ha azonban ezeknek a gyakorlatoknak a mozgásait tulságig fokozzuk, ami a gyorsasági gyakorlatoknál versenykor megtörténhetik, akkor a tüdő és a sziv szintén elernyedhet, de működése a gyakorlat szüntével gyorsan ismét rendessé válik, a légszomj gyorsan szűnik, a fokozott szivdobogás mulik. Ebből

következik, hogy a fejlődésben levő embernek a szive és tüdeje fejlesztésére legjobb eszközül a gyorsasági gyakorlatokat ajánlhatjuk, még pedig a szabadtéri játék alakjában, mely mellé a gyaloglást, futást, uszást sorozhatjuk. Sohasem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy ezeket a gyakorlatokat sem szabad a végletig erőszakolni.

(Folytatása következik.)

Karafiáth Marius dr.

Az ambidextriáról.

Elemi iskolás koromban egyszer-másszor, nem tudom én miért, kedvem támadt a balkezemmel írni és rajzolni. Ilyenkor rám szólt az édes anyám: „A jobb kezeddal írj gyerek, az való arra. Meg aztán, nem vagy te balog.“ Anyám szavai rosszul estek, mert a szokatlannal, torzzal való játék foglalatosságomnak utjába állottak. Amint mai szememmel nézem anyám beszédét, két dolgot látok benne: ha valaki balog, azaz bal kezével végzi mindama munkákat, amelyeket a többség jobbal — ez kényszerűségből megtürt rossz. S amint a jól nevelt fiúnak köszönteni kell ismerősét, éppen úgy tartozik a jobb kezét használni minden ily ügyében és nem a balt.

Ezt a fejlődés folyamán előállott, de nem természetből való kizárólagos használatát a jobb kéznek, még amolyan morál és etikettparancsolattal erősítették. Az én édes anyám nem önálló megfontolás útján jutott idézett kijelentéséhez, hanem hallotta sokaktól, nálánál magasabban állóktól is. Igen, az okosabbak, a tanultabbak is száműzték a bal kéz ügyesítését.

Nagyobb koromban láttam embereket, akik majdnem — vagy talán teljesen úgy használták a bal kezöket mint a jobbot. Mindkét kezök ügyes, szolgálatra képes és kész volt. Ezeknek az embereknek két jobb kezök volt, ezek *ambidextriások* voltak. Mert a balnak is a jobb kéz magas színvonalára emelése az *ambidextria*, kétjobbkezűség. (ambo, ambi=mindkettő, dexter=jobb, jobb kéz.)

Nagy örömöm volt most, hogy az ambidextriáról értékes sorok kerültek eléem a „Dokumente des Fortschritts“ című világszerte ismert német revueben Leopold Katscher tollából.

Írását toborzónak szánta. Méltatja az ambidextria nagy jelentőségét s híveket akar szerezni soraival, a régi harcosokat meg

tömörülésre serkenti. Mert csak így remél konkrét sikereket. Pedig nincs hozzáfogható, mélyreható anatómiai, higiéniai, pedagógiai reform, amelyet oly csekély áldozattal, szóba sem jöhető fáradsággal meg lehetne valósítani. Megvalósítására legalkalmasabb hely az iskola. Megvalósításához új felszerelések, anyagi megterhelések, órabetoldások, hosszúságú kurzusok a tanítók számára szükségtelenek.

Arról van szó, hogy írjunk, rajzoljunk, kézügyesítő munkákat végezzünk bal kezünkkel is. Tantervnek a kidolgozása, illetőleg a meglévőbe beillesztése nem okoz nehézséget, erről gondoskodtak az eszme hívei. A kulturvilág nagy darabján: Amerika-, Anglia-, Németországban kísérleteztek és kísérleteznek az ambidextriával. A dán- és a svédországi kísérletek a kézimunka tanítására szorítottak.

A bal kéz művelésének legrégebb alapvető methodusa már negyedszázados. Liberty Tadd-tól, a philadelphiai „Iparművészeti iskola“ igazgatójától való. Ő már negyedszázad óta műveli és művelteti az igazgatása alatt álló intézetben a két kézi (*bimanualis*) nevelését. A bal kéz gyakorlására különös jó alkalmatosságok: a fali táblán rajzolás, agyagmintázás és fafaragás.

Európában a bimanualis nevelés- és oktatásnak John Jackson londoni pedagógus a legtevékenyebb harcosa. Társaságot szervezett a mindkét kéz ügyességének nevelésére. A társaság tanfolyamokat tart a bal kéz nevelésére. Írásminta-füzetet is adott ki az ambidextrikus tehetség fejlesztése és ápolása céljából azok részére, akik idő híján nem vehetnek részt kurzusokon. A társaság propagandájának hatásaként több iskolában divik a bimanualis nevelés. Németország néhány városában is folynak uttörő próbálgatások az angolországihoz hasonlóan. Különösen könnyű nyélbe ütni a dolgot ott, ahol az iskolai hatóságok is meg vannak győződve az ambidextria fontosságáról. Nálunk is tesz kísérletet a reformnak egy-egy lelkes híve, de e kísérletek elszórtak és elszigetelten állók.

A különböző helyeken folytatott próbálkozások a várakozásnak teljesen megfeleltek s igazolták, hogy ha a bal kezét a jobbal egyenlőképpen gyakoroljuk, az nem marad mögötte ügyesség dolgában. Mennél korábban veszi kezdetét a bimanuális nevelés, annál nagyobb és tökéletesebb a bal kéz sikere. A bal kéz erősítésére és ügyesítésére legajánlhatóbb az írás. Felnőtt ember is egy hónapig tartó gyakorlással számbavehető eredményeket ér el, ha például naponta 5-ször veti papírra az ábécét. Az íráshoz hasonló hatású a varrás.

A bimanuális nevelésnek már az első pillanatban is átlátható nagy eredményei vannak. A berlini „Német háztartási iskolá“-ban az ambidextrikus nevelést üzik, mert következtében a leányok testtartása egyenes, míg a legtöbb háztartásban elfoglalt nő gerince elgörbül.

Jackson, a londoni ambidextrikus pedagógus szerint: „Ha a katonák mindkét keze egyformán raállna a kardra, pisztolyra, vagy puskára, harckészségök erősen növekednék. Legyen a bal kéz használatának oka változatosság vagy harcra képtelenség.“ Nézetét támogatja egy kiváló német generalis: „A katonáknak jobb és bal kezével egyaránt kitűnően kellene vívni tudni, jobb és bal válláról biztosan célba lőni.“

Mind e tetszetős elmékedéseknél jobban meggyőződhetünk a bimanualizmus kiválóságáról, ha a bal kezünket is a jobb színvonalára képezzük ki. Hogy valakinek két tenni képes keze van, veszteséget nem idézhet elő, csak horribilis előnyöket. Tapaszthatjuk kézimunkában, testgyakorlásban, sportnál.

Eddig az ambidextria szinte szemellátható nagy vonású hasznosságáról szólottunk, de van ezeknél mélyebben járó is. A kezünk erejét gyarapítjuk különböző munkákkal s minden izomunkánk nyomán lassan centrum fejlődik agyunkban. A kutatások kiderítették, hogy egyoldalú kézkulturánk következtében csak egy centrum, nevezetesen beszédcentrum fejlődött ki agyunkban. A baloldalon. Ezt határozottan állíthatjuk. Mert más kutatások igazolták, hogy a balogoknál is egy beszédcentrum alakult ki. De a jobboldalon. A beszédcentrum az agynak a kultivált kézzel ellentétes oldalán fejlődik ki. Más kutatások arról világosítottak fel, hogy az állatoknál hiányzik a test ügyességének egy oldalon való kiművelése és az ezzel járó egyoldalú agycentrum fejlődés. Hasonló az eset a gyermekeknél. A gyermekeknél is meg van mindkét oldalon a beszélő centrum, élénk bizonyosságú annak, hogy a test képességeinek egyoldalú ápolása nem természettől való. A természetes a bimanuális fejlődés, amely kiválósága ellenére is háttérbe szorult, amíg az ambidextrikus propaganda kellő érvényesüléséhez nem juttatja.

Az ambidextrianak nagy élettani jelentősége is van. Több jobb oldali szélütést kapott betegen észlelték, hogy a bal kéz alkalmatlan lett minden célirányos mozgásra. Egy kiváló orvos, Manfred Fränkel kísérleteket tett ily szélütéses betegeken és a bal kéz gyakorlásával sikerült a megbénított agyat új életnyilvánulásokra

birnia. További kísérletek rávezették, hogy a bal kéz kultiválása által az agy jobb oldalán fejleszthető beszédcentrum. „Sikerült egy jobboldali szélütésnél bal kézzel végzett rendszeres írásgyakorlással az elvesztett beszélőképességet visszaadni. Teljes tevékenységre hoztam így a meglevő, de parlagon hevertetett jobboldali beszédcentrumot. És hogy a beszélőképesség nem pillanatra tért vissza, hanem állandóan, igazolta ezt egy második jobboldali szélütés. Ez ugyan újból elvette a jobb kéz csekély visszaszerzett mozgékonyágát, de a beszélőképességet nem. Beszélőképességét megőrizte a bal kéz írásgyakorlataival szerzett jobboldali agycentrum.

A bimanuális neveléssel sok szerencsétlen szélhüdékes embert lehet ismét az életre képessé tenni, elvesztett ügyességét jórészt visszaadni. A bimanuális nevelésnek pedagógia jelentősége, hogy míg az egyik kéz dolgozik, a másik pihen; így hosszabb ideig tartó működésre vagyunk képesek és javul a munkánk minősége is. Az ambidextria megkönnyíti a tanítást, mert két jobb kezes gyermek gyorsabban tanul, jobban accipiál, tartósabban őriz meg az emlékezetében és gyorsabban cselekszik. Csökken az ambidextria következtében a tanító munkája, kellemesebb és rövidebb ideig való tanulás vár a gyermekekre. Ez áll a műhelymunkáról és sportról is. Másképp is bőségesen kifizetődik a bimanuális képzés. „Egy ilyen bal kezű kultiváló tanfolyam minden gyermeknek mind a két kezét egyformán ügyessé teszi; s az iskola elhagyása után külön utólagos iskolázás nélkül képes lesz egyidejűleg rajzolni és írni, egy ugyanazon időben kétféle munkát végezni.“

„A szellemi munkás képességei erősen fokozódnak általa. S mennél képesebb a két agyfél egyidejűleg két tárggyal foglalkozni, annál hatékonyabban összpontosíthatók egy tárgyra egyesítve.“

A bal kéz művelésével, az ambidextria közkinccsé válásával lelki életünknek is új irányai fejlődnek majd, szellemi képességeink pedig kiszámíthatatlan módon növekednek.

Intenzív eredmények a gyermekkorban kezdődő bimanuális neveléssel érhetőek el, ezért az ambidextria minden harcosa szerint nagy, magas feladat vár e téren az iskolára. S a hozzáfűzött feladatoknak megfelelni nem nehéz, csak hozzá kell látni a rendszeres munkához, melynél hamarabb termést hozó probléma megoldása nem vár az iskolára.

Vajha e sorok érdeklődést keltenének a bimanuális nevelés iránt és szereznének eredményeket hozó harcosokat.

Pataki Béla.

Különfélék.

Jegyzetek a folyó évi október hóban lefolyt tanfelügyelői értekezletekhez.

Minden olyan intézkedésnek, mely a közoktatásügyi állapotok javítására irányúl, szívből és meggyőződésből örvendünk. Ez alapon őszinte örömmel köszöntjük a hazai királyi tanfelügyelőknek értekezletét is, melyet bizonyára a legfontosabb, a legaktualisabb s legsürgősebb tennivalók megbeszélésére hívott össze a közoktatásügyi kormány, e hó első hetében, Budapesten.

Fokozott az örömünk azért is, mert a királyi tanfelügyelőségek elsőrendű tényezői a fennálló s vonatkozó törvények szerint a közoktatásügy népmvelő ágazatának, — jogos volt tehát a feltevés, hogy ez értekezlet tanulságaiból, a négy évtized óta összehordott tapasztalatok összegéből, az ezeken nyugvó reformokból nagy hasznoknak kell ömölőniök a népoktatásügy minden területére.

Ilyen hangulatokkal vártuk mi, tanítóképző-tanárok a kétségtelenül nevezetes eseményt. Nem hiába vártuk! Mi nem csalódunk! Az értekezletnek noha rejtetten, de megdönthetetlenül fontos s tényleg az egész népoktatásügyre vonatkozó tanulságai voltak.

E tanulságok közül egyelőre a legszembeötlőket jegyezzük fel.

A nagy értekezletet szakbizottsági tárgyalások előzték meg, e tárgyalásokat pedig hihetőleg adatgyűjtő s szervező tanácskozások. Szóval bizonyára a legnagyobb tudatossággal, körültekintéssel s mint érintettük, a fontosság, az aktualitás s a sürgősség szempontjainak alkalmazásával történt az értekezlet tárgysorozatának összeállítása. Mindez másképp nem is történhetett! S ime, a királyi tanfelügyelőknek első, hivatalos, nagy értekezletén a tanítóképzésről, noha mindkét intézmény egy tőről szakadt, csak kétszer esett szó, egyszer akkor, amikor a tanfelügyelői képesítés feltételei között az utolsó helyre került a tanítóképző tanár oklevele s egyszer akkor, amikor a fizetés összeméréséből származó abnormis anyagi helyzetet festegette az ötödik bizottság c) pontjának előadója.

Itt látszólag hiba történt! Hiba, mert a tanítóképző ma még a királyi tanfelügyelet körébe tartozik; hiba, mert a tanítóképzés ügyét a királyi tanfelügyelőségek a népoktatás fundamentális, nagy ügyei közül kikapcsolták; hiba, mert nem számoltak be a kínál-

kozó, legelső alkalommal ama negyvenhárom esztendő s kapcsolatról, ennek lényegéről, mikéntjéről, hasznairól, mellőzhetetlenségéről, melyet a népiskola s a tanítóképző között — miként hangoztatják, — éppen ők tartanak fenn s amely elvégre is ma, a szakfelügyeletért indított harcok idején, perdöntő fontosságú.

Az *első* királyi tanfelügyelői értekezlet tárgysorozatát mindenki olyannak képzelte, mely a *népoktatásügy közös nézőpontjára helyezkedik* s amely egy félszázados múlt összegyűjtött gazdag és megérlelt tapasztalatait szórja majd közkinccsé. A bázis azonban elveszett, az alapozó törvénycikk egyetlen útját járta, amint az értekezlet mutatta, a tekintélyes, nagy testület s a hosszú idők tanulásairól nem volt mondani valója. Ez ma bizonyos! S a bizonyosság immár adat is! Fel lehet-e tételezni, hogy a körültekintéssel dolgozó bizottságok ejtették el a tárgyakat akár véletlenségből, akár tudatosan? Bizonyára nem! Nem is ők ejtették el azokat, elestek azok természetszerűen!

Itt egy nagy igazság adott önmagának igazat, annak az igazságnak, amely az értekezlet egyik bizottságának, az egységesen adminisztrált tankerület eszméjénél alapult szolgált.

Az értekezlet tárgysora, lefolyása ugyanis adat annak a megállapításához, hogy az *álladalom végrehajító s kihelyezett szerveinek nincs is, nem is lehet az egész szerkezetet átfogó, közös nézőpontja. E közös nézőpont a szó szoros értelemben vett kormányé.*

Áll ez a tétel a közoktatásügyre is, melynek egyik szerve, a tanfelügyelet, örökké egységességgel és kapcsolatokkal érveltérvek nélkül. Akik tanítóképző-intézeteknél működnek, másoldalról erősítik meg e tételt, mert jól tudják, hogy az az egység s kapcsolat, melyet — miként mondani szokás, — a népiskola és a tanítóképző között a tanfelügyelő tart fenn, egyáltalában nincs meg. S melleleg kérdezzük, hogy vajjon a tanítóképzés nem fejlődött-e? A népiskolai oktatás nem értékesedett-e? A két faktor ma már a harmadik nélkül is érzi, hogy e kapcsolódás, ha nem játszunk a szavakkal, csak közvetlen úton, olyanformán jelent hasznót, ha mindenik a maga értékét viszi a másik elé: a tanítóképző tehát végzi a tanítók továbbképzését, a tanítóság pedig a tapasztalatoakat, a konkrétumokat hordja az elmélet számára. Hiába ez így van, az az hogy ennek így kell lennie!

A tanítóképzés tanulmányi ügyeit már régóta a központban intézik, örömmel konstatálhatjuk, hogy a népiskola tanulmányi ügyeit is ott kezdik csinálni. Amily mértékben javul s mélyül

mindkettő, abban a mértékben fog nem is kapcsolódni, hanem összefonódni a két testvér intézet munkája, működése.

A királyi tanfelügyelőségnek mindenkor érthető s feltételezhető törekvése talán bizonyíthatja, hogy ismerték az egységes nézőpontokat, munkálták is annak érdekeit, de a munka meddő volt, tanítóképző nélkül pedig több helyen teljesen tárgyaltan.

A mi okoskodásunk helyessége mellett azonban a múlt nemcsak a jelen értekezlet látszatai által igazolódik, előre vetődnek a nekünk jó jelek a kir. tanfelügyelők egyik szakbizottságának a plenum által különben egyhangulag elfogadott javaslatában is. E tétel az állami tanfelügyelet központi szervezetéről szól.

Fel lehet és fel kell tételezni, hogy mikor valaki terveket készít s e munkájában egy pár kiszakított idézetnél egyéb nem köti, a lehető legjobbat, legtökéletesebbet igyekszik megvalósítani. Ilyen körülmények között készülhetett a IV. szakbizottság előadójának javaslata is, mely annyira ideális, hogy ugyanezen szakbizottság, sőt vele az V. szakbizottság is, az iskolafelügyeletnek csak egy részét, csak az alsóbb tagozatra vonatkozó részét, tartja a mai körülmények között megvalósíthatónak. És ez ideális, azaz megvalósításra nem szánt tervezet a tanítóképzők szakfelügyeletét még akadémiusan sem tudja megoldani! Az állami tanfelügyelet központi szervezetéről szóló javaslatnak harmadik pontja ugyanis a következőket mondja: „A főtanfelügyelő vezetése és irányítása alatt fog azonban állani úgy a tankerület központi hivatala, mint az iskolalátogató külső szerv. A munkabeosztás, valamint az ügyek ellátását illető elvek és szellem tekintetében ő intézkedik, ellenőrzi a belső tisztviselők, a külső szerv alkalmazottainak, valamint a hatásköre alá tartozó összes intézetek tanítóinak, *tanárainak* működését, számonkéri e működés eredményét; vagy más szóval, a tankerület egységes vezetéseinek szála az ő kezében kell, hogy összpontosuljanak.“ A javaslat második szakaszának szelleme szerint az iskolalátogatást kizáróan pedagógiai előképzettséggű és a gyakorlati téren tapasztalatokat szerzett szakemberek végzik, fel kell tehát tételoznünk a legjobb esetet, azt nevezetesen, hogy a főtanfelügyelő hatásköre alá tartozó (tanítóképző-intézeti) tanárok működését tanítóképző tanárok végzik.

Igazán ártatlanul kérdezzük, mit csinál ez a szakfelügyelő ott, ahol egy, vagy két tanítóképző van? S mivel a legtöbb tankerület ilyen, mit csinálnak általában a szakfelügyelők? Felügyelnek egész éven, tíz hónapon keresztül? Ezt igazán nem akarhatja a IV. és

V. szakbizottság! Nem, mert ez a felügyelő már megvan. Ez az igazgató! Más szerkezetről nem beszél a szakbizottság, ami azt jelenti valószínűleg, hogy más szerkezet, szerinte, nincs.

Mi, akik az elmúlt idők jelenségeit pártatlanul szemléltük s éppen ebből meritettük érveink egy részét az önálló szakfelügyelői intézmény kivívásához, úgy érezzük, hogy az értekezlet állásfoglalása által megnyertük a jövő csatáját is. Meg is nyertük! Mert ha a kivitelnek tényleg megvalósítható s lehető terveivel áll is elő az értekezlet, le kell szegeznünk, hogy a *népoktatásügyi egységes vezetés szálainak már csak azért is a közoktatásügyi kormány kezében kell összefutniok, hogy a kormány ezen ágazata tényleg a nemzeti egységes kulturát irányító országos szerv, az legyen, aminek lennie kell, amivé ujabban átalakul.*

A királyi tanfelügyelők értekezlete ime tehát akaratlanul is kedvezett nekünk s akaratlanul is mélyebbre alapozta azokat az érveket, melyeket a Tanítóképzőtanárok Országos Egyesülete a szakfelügyelet tárgyában szerkesztett s a *Magyar Tanítóképző* f. évi júniusi számában megjelent emlékiratában körvonalozott.

Akarva — sajnos — nem kedvezett így!

Az ötödik szakbizottság ugyanis a *tanfelügyelői tisztviselők minősítése és szakvizsgálatáról* szóló javaslatában a kir. tanfelügyelői állásra csak főiskolai készütségű, hivatásos és rátermett egyéneket képesít. Ez eddig helyes! Ámde, „erre való tekintettel elsősorban középiskolai tanári oklevél, további jogi, államtudományi vagy filozófiai doktori oklevél, azután államtudományi államvizsga, végül tanítóképző-intézeti tanári oklevél kívánandó. Ezenfelül szervezendő a tanfelügyelői szakvizsgálat.“

Amilyen nehéz megállapítani, hogy az ötödik szakbizottság, a felsorolt előképzettség közül melyiket ismeri legjobban, ép olyan könnyű annak a konstataciója, hogy a végül állóról teljesen tájékozatlan. Az okleveles tanítóképző-tanár kiképeztetésének ideje a felsoroltak között ugyanis a leghosszabb, hivatásossága, rátermettsége a legbiztosítottabb; készütsége a legtöbb foglalt nyújtó.

Az okleveles tanítóképző-tanár ugyanis végzi az elemi és középfokú iskola, a tanítóképző négy osztályát, a polgári iskolai tanítóképző három évfolyamát s végül, mint az Apponyi-kollégium tagja, két évig tudományegyetemi hallgató s ekkor kerül az országos tanárvizsgáló bizottság elé. Ez a képesítés idejének a hossza! (A középiskolai tanárjelölt az ötödik évét, tudjuk, az iskolán kívül tölti.)

Már az okleveles tanító nagy szelekció alkalmazásával jut be a Paedagógiumba, innen, újabb oklevél megszerzése után, fokozottan szigorubb szelekcióval a kollégiumba s ha itt, ez a harmadik szelekció, nem kollokvál állandóan elsőrangú eredménnyel, megszűnik a tanfolyam tagja lenni. Ezekben áll a hivatásosság, rátermetség biztosítása.

A tanítóképzőben, a Paedagógiumban, az együtt dolgozás rendszere az uralkodó; a magasabb fokon, az Apponyi-kollégiumban pedig szemináriumi tanárok segítségével és ellenőrzésével veszik át a hallgatók a tudományegyetemen hallottakat. Ez a mód végre harmadszor, a biztosíték arra, hogy a leendő tanítóképző tanár nem munkátlanul, a vizsgálati rendszerek sokszor személyesen forgó szerencsekerekére bízta magát, hanem tanult, ismeretei nőttek, tudása biztosodott, látóhatára szélesedett.

Mindezt a szakbizottság nem ismerte s csak végezetül gondolt azoknak a táborára, kikkel immár egy félszázada *együtt dolgozott*. E lefokozás pedig annyival inkább feltűnő, mert az értekezletnek összes előadói, talán egy kivételével, valamikor tanítók és polgári iskolai, tehát mégcsak nem is tanítóképző-tanárok voltak s mert a bizottságnak azt is tudnia kellett volna, hogy addig is, míg a tudományegyetem kapuin, melyek egyébként belülről vannak befallazva, át tud törtetni a tanítóság, egyedül a tanítóképző-intézeti tanári tanulmányok ösvényein lehet belül kerülnie. Szóval ez az egyedüli út, mely a tanítói sorból a szakbizottságok tervezete szerint való főtanfelügyelőséghez vezet. Ám *ott* ez az *út* az utolsó, szerintünk azonban mindvégig az első, mert a tanfelügyeletnek bármiként körvonalozott tartalmában is logikailag és szükségszerűleg mindenkor a tanítói mineműség marad a legponderabilisabb jegy. S nem a jogásznak kell paedagógiai képzettséget adni, hanem megfordítva: a már felsorolt tanulmányok után a pedagógusnak kell megszereznie ama bizonyos tanfolyamon a szükséges jogi s adminisztratív ismereteket.

ωμεία.

A Gyermektanulmányi Múzeum pedagógiai osztálya. (Felhívás.)

A Gyermektanulmányi Múzeum elnöksége a múzeum pedagógiai osztályának felállítására atkalmával a következő kérelemmel fordul a magyar pedagógusokhoz:

A Gyermektanulmányi Múzeum szervezésében a kitűzött tudományos cél mellett tekintettel voltunk az ilyen tudományos intézménnyel szemben támasztható gyakorlati követelményekre, mert tudjuk, hogy Múzeumunk hivatását a pedagógiai életben csak akkor fogja megfelelő mértékben betölteni, ha szoros összeköttetést keres és tart fenn a folyton fejlődő pedagógiai élettel. A Gyermektanulmányi Múzeum osztályainak megállapításakor tehát nemcsak a gyermektanulmányi és néprajzi főirányokra voltunk tekintettel, hanem az előbb említett gyakorlati ok készítetett bennünket önálló pedagógiai osztály létesítésére is.

Múzeumunk gyermektanulmányi és néprajzi osztályait megalapítván, elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy a pedagógiai osztály felállítására, illetőleg fejlesztésére is szélesebb körű intézkedéseket tegyünk. Ez irányban kérő szavunkkal hazai pedagógusainkat bizalommal keressük fel.

A Gyermektanulmányi Múzeum pedagógiai osztályának főfeladata mindazon újabb kísérletek és eredmények tanulságos bemutatása, amelyekkel egyes pedagógusok a nevelés és oktatás egyes problémáit gyermektanulmányi alapon óhajtják megoldani. Ilyen például, hogy csak egy fontos problémát emeljünk ki, a tanulók alkotó tevékenységének felhasználása az egyes tantárgyak, mint pl. a nyelvtan, a történet, a természetrajz, fizika, számtan, földrajz, mértan stb. keretében. Szóval, célunk oly pedagógiai múzeum szervezése, amelynek feladata nem az oktatástani eszközök, gépek, hanem a gyermeki alkotások összegyűjtése. A tudományos alapokon nyugvó újabb eljárások ilyen eredményeinek szemléltetésével a pedagógiai reformtörekvéseket óhajtjuk támogatni és népszerűsíteni.

A Gyermektanulmányi Múzeum pedagógiai osztályának anyaga nem szorítkozik egyes iskolafajokra, hanem felöleli a kisdednevelő-intézettől a középiskola VIII. osztályával bezárólag az alsó és középfokú oktatás egész területét.

Mindezekután tisztelettel kérjük pedagógusainkat, a kisdednevelőket, tanítókat és tanárokat, hogy azok, akiknek akár a nevelés, akár az oktatás terén, akár általános, akár csak egyes problémára,

vagy tantárgyra vonatkozó újabb és tudományos alapon nyugvó módszereik vannak, kegyeskedjenek tudomásunkra adni¹⁾ s a módszereikhez tartozó gyermeki alkotásokat (fogalmazványokat, rajzokat, kézimunkákat) Múzeumunk pedagógiai osztályában való elhelyezésre nekünk átengedni.

A beküldött tárgyak múzeumi feldolgozásáról, illetőleg kiállításáról az elnökség dönt.

Ezen anyag a következő két csoport valamelyikébe tartozó lehet.

Az *első* csoportba a tanulók azon kézimunkái: így pl. iratai, rajzai és más készítményei tartoznak, amelyek a pedagógus felhívására, utasítására ugyan, de nem másolással készültek.

A *második* csoportba azok az eszközök, vagy készítmények tartoznak, amelyeket a tanulók önmaguk számára terveznek és készítenek abból a célból, hogy azokat az egyes tantárgyak könnyebb megértésére, megtanulására fölhasználhassák.

Minden beküldött tárgyat a következő adatokkal kell ellátni:

1. A tárgy neve, célja, használati módjának leírása;
2. A készítő (tervező) neve, életkora;
3. Milyen iskolafaj hányadik osztályába jár;
4. Kik a szülei?

Ezen adatok nélkül nem fogadunk el semmiféle tárgyat.

Múzeumunk pedagógiai osztályában a gyűjtés korhatára tanulóknál a 18. életév.

Kéréseinket pedagógusaink eddig tapasztalt jóindulatú figyelmébe ajánlva, maradunk kiváló tisztelettel

Budapest, 1911. év szeptember havában.

Ballai Károly,

Nagy László,

a Gyermektanulmányi Múzeum titkára.

a Gyermektanulmányi Múzeum elnöke.

A budapesti nyári svéd torna tanfolyamról.

Igen tanulságos kurzusról akarok röviden megemlékezni, amely remélhetőleg, tekintettel a nagyszámu résztvevőkre, jövő szüniidőben megismétlődik, esetleg kiegészül.

A magyar testnevelés egyik lelkes apostola, Ujhelyi Sándor, a budapesti tornatanítóképző tanára, a fővárosi tanács kiküldése alap-

¹⁾ A Gyermektanulmányi Múzeum címe: Budapest, V. Mária Valéria-utca 12,

ján, az elmúlt tanévben hosszabb tanulmányutat tett Német- és Svédországba s ott alaposan megfigyelte a különböző jellegű iskolákban a nálunk is sokszor hangoztatott svédrendszerű tornászatot. Ujhelyi a szakember precíz megfigyelésével szerzett sokoldalú ismereteket, ezeket adta elő a Budapesten június 20—30-ig tanítónők s június 30-tól július 10-ig tanítók részére a „Budapesti Torna Egylet“ svédszerekekkel mintaszerűen felszerelt tornatermében tartott ingyenes tanfolyamon.

A résztvevő tanítónők többnyire fővárosiak voltak, de eljött néhány vidéki felsőbb leányiskolai s több polg. iskolai tanítónő is. Naponta délután két óra volt, egy elméleti s egy gyakorlati.

Az előadó igen szemléletesen állította össze az elméleti anyagot s azt ügyesebb tornászok gyakorlati bemutatásaival kísérve tárgyalta. Bevezetésképen előadta, milyenek a svéd torna-termek, öltözők és fürdők, kiemelte azon higiénikus szempontokat, amelyeknek az említett helyiségek berendezésénél érvényesülniök kell. Ezután áttért a tornatanító növendékekkel szemben tanúsított bánásmódra; a viszony feltétlen barátságos, a szükséges fegyelem és rend okvetlen megkívánásával. Erre vonatkozólag az előadó sok apró megfigyelést közölt, amelyek előadását közvetlenné, vonzóvá tették.

Az elméleti anyag vázlata a következő:

1. Különböző állások, karmozgások, fejgyakorlatok, ezeket követték a törzsgyakorlatok, itt megkülönböztethetők a gerincfeszítő-, függési-, lebegő állási gyakorlatok. A testrészek szerinti felosztás alapján vannak: nyak-, hát-, has- és oldalizom-gyakorlatok, ezek lehetnek szabad és szerygyakorlatok.

Minden svéd torna órán előfordul a járás, futás és különböző ugrási gyakorlatok, utóbbiakra a svédek nagy súlyt fektetnek. Fontosak a légzési gyakorlatok, amelyeket sok helyen egyáltalában nem, vagy pedig csak hibásan végeznek. Az összefoglaló, áttekinthető csoportosítás után megismertette a tornamentesek gyakorlatait, ezek centralizálva hetenként 1—2 órán együttesen tornáznak, a nekik megfelelő gyakorlatokat végezve, amelyek szervezeti rendellenességükhöz vannak alkalmazva, így tehát speciális bajukat nem veszélyeztetik, az összes szervezetnek meg éppenséggel hasznára vannak.

Az elméleti előadást követték a tornaórák, amelyeken a tanfolyam hallgatói az előadott elméleti anyagot begyakorolták.

A gyakorlati tornaórákon a résztvevőknek alkalmuk nyílt gazdag repertoírt gyűjteni. Megismerték a svéd rendszerű szabad-

gyakorlatokat, a különböző szereken: ribbstolon, padon, bom-on, plint-en, loodsteeg-en végezhető rendkívüli változatos egyéni s társasgyakorlatokat.

A gyakorlati órák pontosan követték a svéd tornaórák beosztását.

Sorakozz (2 sorban szakaszonként).

I. Korrekciós gyakorlatok.

II. Bevezető gyakorlatok.

III. Gerincfeszítő gyakorlatok.

IV. Hátsó oldal függés a ribbstolon.

V. Függési gyakorlat.

VI. Hát és old. izom gyakorlat.

VII. Járás, futás, járás. Légzési gyakorlatok.

VIII. Ugrások (bom-on, plint-en, vagy magasugrás).

IX. Levezető és légzési gyakorlat.

Négysorban felállás, kargyakorlatok és köszönés.

E gyakorlatokat a hallgatók, dacára az idei juniusi hőségnek, a legnagyobb passzióval végezték; alkalmilag maguk is vezényeltek s a tanultakat, a tanfolyam vezetőjének utmutatásai s ellenőrzése mellett, be is mutatták.

Részemről mondhatom sok tanulságos dolgot láttam s azt hiszem, nem mivelek fölösleges dolgot, midőn a vidéki kartársak figyelmét felhívom e kurzusokra, mert enélkül sokan tán tudomást sem szerezhetnek ezen üdvös intézményről.

Az állami tornatanítónők, akikben a szaktárgyuk iránti lelkesedés nem áll mindig arányban azon lehetőséggel, hogy Stocholm, Malmö vagy Lund-ban tanulmányozhassák a svéd tornát, ilyen nyári tanfolyamokon a fővárosban, magyar nyelven is megismerhetik, a szükséges begyakorlást nyerhetik, elsajátíthatják a svéd szerek kezelési módját; ez a gyakorlati foglalkozás tapasztalataim szerint többet ér, mintha valaki előveszi Thörgeen a svédgymnasztikáról irt könyvét, vagy más elméleti művet. Pedig érdemes e rendszerrel foglalkozni, eltekintve speciális testfejlesztő hatásától, van sok olyan gyakorlata is, amely egész jól beleilleszkedik a mi tornarendszerünkbe, azt kiegészíti s változatossá teszi, mert a nálunk elterjedt tornászat sem lebecsinyelendő. Téves dolog, ha valaki azt hiszi, hogy mi vakon átvettük a német Jahn-Spiess-féle tornát, nálunk a testgyakorlás a mi viszonyainknak megfelelően átalakult, a mi rendszerünk gyermekeink természetének jobban megfelel, mint a svéd torna, jobban szeretik is.

A svédornászatban sok olyan gyakorlat van, amely az ottani nép életmódjával, speciális foglalkozásával vet elsősorban számot, ők mindenekelőtt ügyes hajósokat kívánnak ifjaikból képezni.

Az új tantervünk is elég tért biztosít a svédornászatnak tanítónőképzőinkben, ehhez pedig okvetlen szükséges, hogy a tanerőknek alkalma legyen azt tanulmányozni. Mindez azonban nem elég, szükségünk van még a kellő felszerelésre is. Reméljük, hogy idővel ez is meg lesz, amikor azután egész nyugodtan mondhatjuk, hogy a tanító és tanítónőképzőben a modern testnevelés terén is eleget tettünk a kor követelményeinek.

(Budapest.)

Fuchsné Eitner Milla.

Egyesületi élet.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a T. I. T. O. E. 1911. szept. 23-án tartott rendes választmányi gyűléséről.

Jelen voltak Dr. Baló József elnöklete alatt Mészáros Jenő főtitkár, Farkas Sándor, Dr. Karaffiáth Márius (Léva), Krick Jenő (Léva), Hódossy Béla (Sárospatak), Sándor Domokos, Pataki Vilmos, Quint József, Dr. Harmos, Répay Dániel, Dékány Mihály, Snasel Ferenc, Nagy László, Fuchsné Eitner Ludmilla, Lubinszky Emilia, Demjén Ilona, Horvay Ede, Bittenbinder Miklós és Urhegyi Alajos.

1. Dr. Baló József elnök megnyitja a gyűlést s megtartja az 1911—12. év választmányi gyűléseire vonatkozó programbeszédét. (A beszéd egész terjedelmében a „Tanítóképző“ ezen számában olvasható.)

A választmány a programbeszédet tetszéssel fogadja.

2. Dr. Baló József elnök igaz, őszinte érzésből fakadó, meleg szavakkal emlékezik meg arról a veszteségről, mely Sebestyén Gyula szakfelügyelő halálával a tanítóképző tanárok országos egyesületét s magát a tanítóképzést érte. Az a férfi hunyta le örökre szemét — ugymond — ki nagy munkabíráásával, széles látókörével az új tanítóképzésünknek egyik megalapozója volt s aki tanítóképzésünkbe nagy tudását s egész lelkét belevitte. A megboldogult volt a tanítóképzők *első* szakfelügyelője s örök érdeme

marad, hogy lelkének gazdag tartalmával ez állásnak igen nagy tekintélyt szerzett. A halál váratlanul akkor jött el érte, mikor nagy alkotását, a „Tanterv“ munkálatait befejezte. Az egyesület a gyászból kivette a méltó részt. Mészáros Jenő főtitkár az egyesület nevében az elhunyt érdemeit méltató beszéd kíséretében koszorut helyezett a koporsóra. Indítványozza, hogy az elhunyt emlékét jegyzőkönyvben örökítsük meg s a legközelebbi közgyűlésen beszédben emlékezzünk meg érdemeiről.

A választmány az elnök javaslatához hozzájárul.

3. Dr. Baló József elnök üdvözli Farkas Sándort, kit a magas miniszterium a szakfelügyelői teendők ellátásával bizott meg. Örömmel mondja, hogy méltó férfiura esett a magas miniszterium választása. Farkas Sándor — ugymond — mindenkor becsületes munkatársunk volt. S most, amikor ilyen szép megbízatása van, bizik abban, hogy ez a szinte összenőtt együttműködésük nem fog megszakadni. Az új szakfelügyelő kinevezésében egyuttal nagy horderejű elvi jelentőséget is lát. Az új szakfelügyelő nem idegen térről lép a tanítóképzés terére, hanem azon nőtt fel; vér a mi vérünkéből, test a mi testünkéből. S midőn e címen is üdvözli az új szakfelügyelőt, továbbra is kéri az egyesület iránti rokonszenvét. Működéséhez erőt, egészséget kíván s Isten áldását kéri.

Farkas Sándor meghatott szavakban köszöni meg az elnök meleg üdvözlését. Őt az egyesülethez igen sok évi munka fűzi. Ha most — ugymond — kinevezését kitüntetésnek veszi, úgy azt egyesületi munkásságával jogosan hozhatja kapcsolatba. Jól tudja, hogy állásának igen nagy a tartalma. De azért érez magában elég erőt s igyekezetet s amint eddig becsületesen szolgált a tanítóképzés ügyét, úgy szolgálja továbbra is. Újlag köszöni a szives üdvözlést s kéri a választmány tagjait, hogy az egyesületi életben továbbra is tartsák meg szeretetükben.

Hódossy Béla a választmány általános helyeslése közben kifejti, hogy oly nagy fontosságúnak tartja azt, hogy az új szakfelügyelőt a tanítóképzők testületéből emelték ki, hogy szükségesnek látja, hogy ezért köszönetünket vigyük a magas miniszterium elé. Ezért azt javasolja, hogy az elnök küldöttséget vezessen a kegyelmes ur elé köszönetünk tolmácsolása céljából.

A választmány az indítványt örömmel fogadja s felkéri az elnököt, hogy ez irányban tegye meg a szükséges lépéseket.

4. Elnök jelenti, hogy Farkas Sándor bejelentette a „Tanítóképző“ szerkesztőségéről való lemondását. Amidőn ezt a választ-

mánynak tudomására hozza, az egyesület nevében megköszöni szerkesztői tiszte körül tanusított fáradhatatlan munkásságát és kívánja, hogy ami ereje e téren felszabadult, mind uj körben mozgó áldásos munkájára fordíthassa. Egyuttal elnöki tisztnél fogva a szerkesztéssel a legközelebbi közgyűlésig Dékány Mihályt bizta meg.

Tudomásul szolgál.

5. Elnök felkéri Mészáros Jenő főtitkárt jelentésének megtételére. A főtitkár a következő jelentést terjeszti elő.

Egyesületi életünkben f. é. május 20-án tartott ülésünk óta történt mozzanatokról a következőkben tesztek jelentést.

Junius hó 1-én résztvettünk néhai *Peres Sándor* siremlékének leleplezési ünnepén, melyen a főtitkár volt elnökünk sirjára a kegyelet szavaival helyezte el az egyesület koszoruját.

Junius hónap 29-én örömmel jelentünk meg *dr. Kovács Fános* polg. isk. tanítóképző-int. tanár, volt egyesületi elnök 30 évi tanári szolgálatának jubileumi-ünnepén, melyet az Orsz. Polg. Isk. Egyesület közgyűlése alkalmával rendezett a tiszteletére. Egyesületünk üdvözlétét és jókívánságait az ünnepeltnek a főtitkár tolmácsolta s bejelentette, hogy a tanítóképző tanárok erkölcsi s anyagi érdekeinek előmozdítása, az egyesületi élet megerősítése, felvirágoztatása érdekében kifejtett buzgó munkálkodását az egyesület avval örökíti meg, hogy a *Segítő Egyesület* kebelében *dr. Kovács Fános* alapítványt létesít. Az alapítvány megalapításáról őt külön ünnepélyesen fogjuk értesíteni.

Egyuttal jelenti, hogy Irtzing Ferenc győri kath. képzőtanár és Szmétana József okl. tanár az egyesületbe való felvételüket kéri.

A választmány a főtitkár jelentését tudomásul veszi s a jelentezőket a tagok sorába felveszi.

6. Elnök felkéri Dr. Karaffiáth Márius lévai főorvost, hogy az egyesület hozzá intézett régebbi kérésének tegyen eleget s a testi nevelésről szóló felolvasását tartsa meg.

(A tanulmány első fele a „Tanítóképző“ ezen számában olvasható s befejezése a jövő számban lesz.)

Elnök a felolvasás végén hálás köszönetét fejezi ki a felolvasás gazdag tartalmáért. Különösen nagy örömet érez azért, hogy itt e felolvasás keretében a pedagógus és az orvos egymásra találtak s amit a pedagógusok erről eddig általában tudtak és éreztek, azt a felolvasás konkrété, tudatossá tette. Amikor ismételten javasolja, hogy a választmány a felolvasónak igaz köszönetet

mondjon, egyuttal igéri, hogy e fontos kérdést állandóan napi-
renden tartja.

A választmány hozzájárul.

Dr. Karaffiáth Márius hálásan köszöni a figyelmet. Egyuttal
igéri, hogy miután a testi nevelés mozgalma, melytől oly sokat vár,
épen ezen egyesületből indult ki, mindenkor szívesen áll az egye-
sület rendelkezésére.

Elnök felkéri a választmányt, hogy a felolvasás tartalmát vitas-
sák meg.

Farkas Sándort a felolvasás arra a gondolatra juttatja, hogy
immár valamelyes gondolkodásra van szükség arra nézve, hogy ez
a tudat az elméletből átmenjen a gyakorlatba. Azt indítványozza,
hogy e kérdést többszöri vizsgálódás, megbeszélés után vigyük a
legközelebbi közgyűlésre.

Nagy Lászlót a felolvasás megerősíti abban a többször hangoz-
tatott véleményében, hogy miután igen sok pedagógiai kérdés egy-
uttal orvosi kérdés is, szükséges, hogy az orvos jobban bevonassék
az iskolák keretébe. A tanítóképző e tekintetben vezető legyen az
összes iskolák között. Indítványozza, hogy az orvos és a pedagógus
együttes munkájának kérdése a közgyűlés elé vitessék.

Quint József az új tantervben már sok olyan gondolatot lát,
aminőt a felolvasó hangoztatott s szükségesnek látja annak meg-
beszélését, hogy azok hogyan realizáltassanak?

Fuchsné Eitner Ludmilla a szertornázásért emel szót, mert az
a tapasztalata, hogy a leányok a szertornázást szeretik. Emellett
azonban a svéd gyakorlatokkal új légzési gyakorlatokat szeretne
kombinálni.

Krick Fenő azt hangoztatja, hogy miután a testi erő fejlett-
ségén alapszik minden, a testnevelés az egész tanári kar kezében
legyen.

Sándor Domokos és Répay Dániel rövid hozzászólása után

Elnök maga is észreveszi, de a felszólalásokról is konstatálja
e kérdés nagy fontosságát s javasolja, hogy addig is, míg tágabb
bizottság veszi át a kérdést, kérjük fel Fuchsné E. Ludmillát,
Quint Józsefet, hogy mint szűkebb bizottság tartsa kezében e
kérdést s egyuttal kéri Dr. Karaffiáth Máriust, hogy e téren szer-
zett nagy tudásával nyújtson e kérdésben a bizottságnak segítő kezet.

A választmány hozzájárul.

7. *Elnök* immár szükségesnek tartja, hogy a jövő évi husvét-
kor tartandó közgyűlésnek legalább körvonalait s az elveit állapítsa

meg. Talán elvként megállapítható az, hogy a gyűlés 2 napig s mindenkor csak délelőtt tartson. A közgyűlés helyére még előterjesztést nem tehet. Nagyjában körvonalozva, a közgyűlés tárgyai közé felveendő lenne egy emlékbeszéd, mely Sebestyén Gyula, elhunyt szakfelügyelőnk munkásságát méltatná. Ugyancsak ígérletünk van Fináczy Ernő tudományos értékű felolvasására. Fontos megbeszélendő anyagot nyújt a szociális pedagógia még nem tárgyalt egy pár részlete, s az a kérdés is, hogy minő helyet foglaljon el az alkotó munka a tanításban és nevelésben? A közgyűlés keretébe természetesen okvetlenül felveendő a szaktanári értekezlet is. Különben a közgyűlésre vonatkozólag elnök kijelenti, hogy a legközelebbi választmányi gyűlésen ide vonatkozó konkrét javaslattal áll elő.

A választmány tudomásul veszi.

Dr. Baló József
elnök.

K. m. f.

Urhegyi Alajos
titkár.

Vegyesek.

A szakfelügyelet tárgyában készített emlékiratát¹⁾ az egyesületnek népes küldöttség vitte fel folyó hó 17-én a minisztériumba. Miniszter ur Ő nagyméltósága másnemű elfoglaltsága következtében a küldöttséget nem fogadhatta, s nevében Náray Szabó Sándor államtitkár ur vette át az emlékiratot. Államtitkár ur előtt Baló József dr. elnök fejtette ki a képezdei tanárság fölfogását és álláspontját az önálló szakfelügyeletről s meggyőző okokkal bizonyította a tanítóképző tanárokból kinevezendő szakfelügyeletnek kétségtelen fontosságát és hatását a szakszerű tanítóképzés teljes kifejlődhetésére. Államtitkár ur kegyes jóindulattal fogadta a küldöttséget és megígérte a miniszter ur nevében, hogy a kérdést, mihelyest csak a körülmények engedik, törvényhozási uton fogják rendezni s reméli, hogy a képezdei tanárság megelegedésére.

A küldöttség ezután Neményi Imre miniszteri tanácsos urnál tisztelgett, aki e kérdésben is a legodaadóbb jóakarataról biztosította a tanárságot.

A küldöttség úgy az államtitkár ur, mint a tanácsos ur előtt őszinte köszönetét is tolmácsolta az egyesületnek azért,

¹⁾ A júniusi számban olvasható egész terjedelemben.

hogy most, Sebestyén Gyula halála után már az elemi tanítóképző-tanárok közül neveztetett ki az új szakfelügyelő. Ebben a tényben a tanárság az ő álláspontja diadalát látja s így a jövő iránt a legjobb reménnyel van eltelve.

Kinevezések. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az országos felső nép- és polgári iskolai tanítók és tanítónők képesítő vizsgáló bizottság alelnökévé *Berta* Ilona Erzsébet Nőiskolai igazgatónőt az Erzsébet Nőiskolában fennálló polgári iskolai tanítónőképző-intézethez az öt évi időtartam hátralevő részére kinevezte.

A vallás- és közokt. m. kir. miniszter kinevezte *Csada* Imre okl. tanítóképző-intézeti tanárt a modori állami tanítóképző-intézethez segéd-tanárrá a X. fizetési osztályba. — *Komáromy* Zoltánt a dévai állami tanítóképző-intézethez a X. fizetési osztályba segéd-tanárrá. — *Toder* Gyula okl. tanítóképző-intézeti rajztanárt a modori állami tanítóképző-intézethez a X. fizetési osztályba segéd-tanárrá. — A fennálló szerződésből kifolyólag *Czimerer* Bélát a kassai róm. kath. tanítóképző-intézethez a zene tanítására segéd-tanárrá. — *Nagy* Sándor okl. tanítóképző-intézeti tanárt a pápai állami tanítóképző-intézethez a X. fizetési osztályba segéd-tanárrá.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter kinevezte *Lukács* Pétert a csáktornyai állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Baly* Rezsőt a kolozsvári állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Baker* Bélát a lévai állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Györke* Ilonát a győri állami tanítónőképző-intézethez nevelőnévé. — *Vértesy* Lajost, a temesvári állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Frindt* Lászlót a máramarosszigeti állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Misik* Rozáliát a pozsonyi állami tanítónőképző-intézethez nevelőnévé. — *Téger* Bélát a bajai állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Balla* Gyulát az iglói állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Hermann* Lajost a székelykereszturi állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Varga* Sándort a bajai állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Rajháthy* Ilonát a kolozsvári állami tanítónőképző-intézethez nevelőnévé. — *Dr. Benes* Jenőt a kiskunfélegyházi állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Borbáth* Lujzát a kolozsvári állami tanítónőképző-intézethez nevelőnévé. — *Reisinger* Rihárdot a stubnyafürdői állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Bányász* Bertát a budapesti II. kerületi állami tanítónőképző-intézethez nevelőnévé. — *Herkely* Juliát a pozsonyi állami tanítónőképző-intézethez nevelőnévé. — *Szarvas* Jánost a kiskunfélegyházi állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Andricói* Györgyöt a csurgói állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Varga* Erzsébetet a budapesti II. kerületi állami tanítónőképző-intézethez nevelőnévé. — *Krätschmar-Smogrovics* Árpádot a modori állami tanítóképző-intézethez nevelővé. — *Szentillay* Róza megbízott nevelőnőt az Erzsébet Nőiskola felsőbb leányiskolájához a XI. fizetési osztály III. fokozatába ideiglenes minőségben nevelőnének kinevezte.

Áthelyezések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter áthelyezte *Málnási* Dezső bajai állami tanítóképző-intézeti tanárt a máramarosszigeti állami tanítóképző-intézethez. — *Zala* István pápai állami tanítóképző-intézeti tanárt a székelykereszturi állami tanítóképző-intézethez. — *Mandula* Aladár máramarosszigeti állami tanítóképző-intézeti tanárt a temesvári állami tanítóképző-intézethez áthelyezte.

Pályázat. A tanító- és tanítónőképző-intézeti növendékekkel betöltendő évi 200 koronás Bésán-féle ösztöndíjaknak megüresedett összesen négy állására pályázat hirdettetik.

Ezen ösztöndíjjalásokra pályázhatnak bármily jellegű tanító vagy tanítónőképző intézeti növendékek valláskülönbség nélkül. Egyenlő minősítés esetében azonban az alapítólevél rendelkezéséhez képest, a tanítónő-jelöltek elsőbbséget élveznek.

A folyamodónak születési anyakönyvi kivonatával, legutolsó iskolai bizonyítványával, szüleinek vagyoni állapotáról, ellátást igénylő testvéreinek számáról, az esetleg már nyert ösztöndíjáról, segélyezéséről vagy egyéb kedvezményről szóló hatósági bizonyítványokkal felszerelt és a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez címzett folyamodványok 1911. évi november hó elsejéig az intézeti igazgatósághoz, onnan pedig azonnal a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez terjesztendők fel.

A folyamodványok magyar nyelven irandók és a nem magyar nyelvű mellékletekhez azoknak hiteles magyar fordítása csatolandó.

Hiányosan felszerelt, vagy pedig az intézeti igazgatóságok által legkésőbb f. évi november hó 10-éig a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszteriumhoz fel nem terjesztett folyamodványok figyelembe nem vétetnek.

„**A Tanítók Szanatórium és Üdülöhely Egyesülete**“ címmel egy humánus pártolásra méltó egyesület alakult a közelmúltban, a fővárosban.

Az egyesület célja, hogy tagjai részére szanatóriumokat és üdülöhelyeket létesítsen, vagy megkönnyítse, hogy tagjai ilyen intézetekben elhelyezést nyerjenek.

Tudvalevő ugyanis, hogy a tanítói pálya nagyon megviseli munkásainak egészségét. A lélekző szervek és az egész idegrendszer korai megromlása talán egyetlen más pályán sem oly gyakori, mint a tanítóin. És nem igen segít ezen a bajon a nyári szünidő sem, mert a tanítók tulnyomó többsége nem rendelkezik a legminimálisabb anyagi eszközökkel sem megtámadott egészsége helyreállítására. A baj kezdő fokán többnyire elég volna néhány heti levegőváltozás és teljesen gondtalan élet a Balatonnál, a Tátrában, vagy a tengerparton; a betegség későbbi stádiumában is segíthetne még a gondos szanatóriumi kezelés. De a tanítók fizetéséből még erre sem telik és a megtámadott szervezetű tanító kénytelen tovább robotolni szenvedő testtel, betegen, míg ki nem dül a munkából. És akkor már nincs gyógyulás. Beáll a korai rokkantság, vagy a korai halál. A

kultúra elveszíti föntartóját. A társadalom és az állam pedig tétlenül nézi ezt a romlást.

Ezen új egyesület a tanítószágnak ezen a nagy baján akar segíteni. Olcsó üdülést akar biztosítani azoknak, akik még nem betegek, csak kimerültek; olcsó és amint lehet ingyenes gyógyulást azoknak, akiket már megtámadott a betegség.

Az egyesületnek *alaptító, pártoló és rendes* tagjai vannak. Rendes tag lehet a közoktatás bármely fokára képezített... egyén, a különböző iskolák felügyelői és a felügyelői segédszemélyzet, végül a nevezettek családtagjai, ha belépésük alkalmával egyszersmindenkora 3 K fölvételi, azontul pedig évente 2 K tagsági díjat fizetnek mindenkor előlegesen az egyesület pénztárába.

Az egyesület jelenlegi elnöke dr. Bókay Árpád, udvari tanácsos, a budapesti tud. egyetem ny. rendes tanára. Alelnökök: dr. Dirner Gusztáv, budapesti tud. egyetemi ny. rendes tanár; Marcsa György komáromi népiskolái igazgató; Strickerné dr. Polányi Laura tanár.

Ügyvivő alelnök: Kemény Simon, székesfővárosi elemi iskolai igazgató.

Főtitkár: Somogyi Béla, székesfővárosi felső kereskedelmi iskolai tanár, az «Uj Korszak» felelős szerkesztője.

Titkárok: Erős Jenő, Halász Adolf és Békéssy Imréné, székesfővárosi tanítók.

Pénztáros: Conrád Ottó, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank fő-tisztviselője. Ezenken kívül ügyésze, gazdái, ellenőrei, számvizsgálói és 50 tagból álló választmánya van az egyesületnek.

Tagul Kemény Simon, ügyvivő alelnöknél (Budapest, VII., Hungária-uti iskola) lehet jelentkezni.

A magyar kir. államvasutak téli menetrendje az 1911—1912. évre.

A magy. kir. államvasutak vonalain és az általuk kezelt magánvasutakon f. é. október hó 1-én a téli menetrend lép életbe, mely a jelenleg érvényben lévő nyári menetrenddel szemben a következő lényegesebb változásokat tartalmazza:

A budapest keleti p. u.—bruck-királyhidai vonalon. A Budapest keleti p. udvarról reggel 7 óra 25 perckor Győr, Fehring-felé induló gyorsvonat Torbágyon nem fog megállani. Kőérberek megállóhelyen a személyszállító vonatok megállása megszüntették.

A szabadka—bátaszéki vonalon egy új, alternatív módon közlekedő, személyvonatpár helyeztetik forgalomba, mely november hó 1-től február hó 14-ig Bátaszékről reggel 6 óra 50 perckor fog indulni és Szabadkára délelőtt 8 óra 31 perckor fog érkezni, ill. Szabadkáról délután 4 óra 47 perckor fog indulni és Bátaszékre este 6 óra 30 perckor fog érkezni. A február hó 15-től október hó 31-ig terjedő időszakban azonban az említett vonat Bátaszékről délelőtt 8 óra 2 perckor fog indulni és Szabadkára délelőtt 9 óra 35 perckor fog érkezni, illetve Szabadkáról este 6 óra 21 perckor fog indulni és Bátaszékre este 8 óra 5 perckor fog érkezni.

A budapest keleti p. u.—ruttkai vonalon. A Budapest keleti p. udvarról délután 2 óra 20 perckor induló, Pécelig közlekedő helyi személyvonat forgalma kiterjesztetik Hatvanig, ahová délután 4 óra 27 perckor fog érkezni. A Budapest keleti p. udvarról délután 2 óra 30 perckor induló, jelenleg Hatvanig közlekedő helyi személyvonat csak Pécelig fog közlekedni.

Az aszód—balassagyarmat—losonci vonalon. Az Aszódról jelenleg 9 óra 16 perckor Losonc felé induló vegyesvonat Aszódról csak 9 óra 48 perckor fog indulni s így Aszódon csatlakozik a Budapest keleti p. udvarról délelőtt 8 óra 10 perckor Hatvan felé induló személyvonathoz.

A sátoraljaujhely—legénye-alsómihály—kassai vonalon. A Sátoralja-ujhelyről jelenleg este 7 óra 35 perckor Kassára érkező személyvonat már este 7 óra 2 perckor fog Kassára érkezni, mi által ott csatlakozást nyer a Kassáról este 7 óra 10 perckor Poprád-Felka felé induló gyorsvonathoz.

A püspökladány—körösmezői vonalon. A Budapest, ill. Püspökladány felől Körösmezőre jelenleg 8 óra 37 perckor este érkező vonat már 7 óra 42 perckor este fog Körösmezőre érkezni és ott csatlakozást nyer az osztrák államvasutak vonatához Stanislau felé.

A debrecen—nagyléta—vértesi vonalon. A Debrecenből jelenleg délelőtt 9 óra 10 perckor induló és Nagyléta—Vértésre délelőtt 10 óra 45 perckor érkező vegyesvonat Debrecenből már reggel 7 óra 4 perckor fog indulni és Nagyléta—Vértésre délelőtt 8 óra 29 perckor fog érkezni.

A debrecen—csap—sianki vonalon. Nyiregyháza—Csap között egy új személyvonatpár helyeztetik forgalomba. Nyiregyházáról indul este 8 óra 56 perckor, Csapra érkezik éjjel 11 óra 6 perckor; Csapról indul délután 1 óra 40 perckor, Nyiregyházára érkezik 4 órakor délután. Az előbbi Nyiregyházán Budapest felől, az utóbbi Szerencs felé nyer csatlakozást.

A Csapról jelenleg regg. 3 óra 35 perckor induló személyszállító tehervonat személyvonattá mimósították át és Csapról reggel 4 óra 30 perckor fog indulni.

A máramarosziget—aknaszlatinai vonalon. A Máramaroszigetről délután 3 óra 40 perckor induló és oda délután 4 óra 39 perckor visszaérkező vegyesvonat megszüntették.

A szatmár-németi—felsőbányai vonalon a Felsőbányáról este 7 óra 20 perckor induló, Nagybányára este 7 óra 50 perckor érkező vegyesvonat megszüntették.

A nagyvárad—szeged-rókusi vonalon. A Nagyváradról délután 1 óra 13 perckor induló, Békéscsabáig közlekedő motorosvonat forgalma Oroszházáig terjesztetik ki.

Az alvinc—nagyszzebeni vonalon. A Nagyszzebenből Konca felé délután 12 óra 25 perckor induló és a Konca felől Nagyszzebenbe este 9 óra 50 perckor érkező vegyesvonat megszüntették.

(Folytatása következik.)

Egy jó tanácsadó valamennyi szülőre nézve, akik gyermekeik számára egy oktató játék- és foglalkozási szert keresnek, a képes árjegyzék Horgony-Kőépítőszekrényekről stb.-ről, amely Richter F. Ad. és Társa, kir. udvari és kamarai szállítók által (Bécs, I. Operngasse 16) kívánatra bérmentve beküldetik; mert ezen könyvecske a különféle Horgony-Kőépítőszekrények és ezek kiegészítéseinek kimerítő leírásán kívül szép építési mintalapokat és számos, felette érdekes elismerő nyilatkozatot tartalmaz. Ezen bírálatok egyhangulag elismerik, hogy nem létezik jobb játék- és foglalkozási szer mindenkoru gyermekek számára, mint a Richter-féle Horgony-Kőépítőszekrények. Azért valamennyi szülőnek azon jóakaratu tanácsot adjuk, hogy karácsonyi ajándékok beszerzése előtt olvassák el előbb ezen érdekes Richter-féle könyvecské, amelyben bővebbet találunk jó zenélőművekről és beszélőgépekről is.

Marx és Mérei tudományos műszerek gyára a napokban küldte széjjel 8-as számú teljes polgári- és középiskolai felszereléseket tartalmazó árjegyzékét. A csinosan illusztrált árjegyzék közli a *fizika, kémia, földrajz, történelem, természetrajz, mértan, számtan, torna, szabadkézi és mértanrajz* köréből mindazt, amire egy középiskolának szüksége van. A jövőü gyárat, mely a hazai tanszergyártás teréi. uttörő munkát végez, kartársaink szives figyelméba ajánljuk.

Kimutatás

a f. évi október hó 15-ig befolyt tagsági díjakról.

1911-re: Gömöri Sándor, Watzesch Gizella, Dittert Ferenc, Jós István, Karig Emil, Kiss Á. József, Nyakas József, Riszner Ede, Scherer Sándor, Pócza József, Urhegyi Jenő, Wohlmuth István, Csemez József, Irtzing Ferenc (8—8 kor.), Révfy Géza (4 kor).

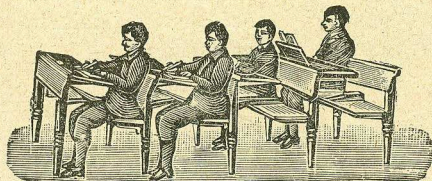
Budapest, 1911. október hó 15-én.

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.

Feiwel Lipót utódai

BUDAPEST, IX. IPAR-UTCA 4.

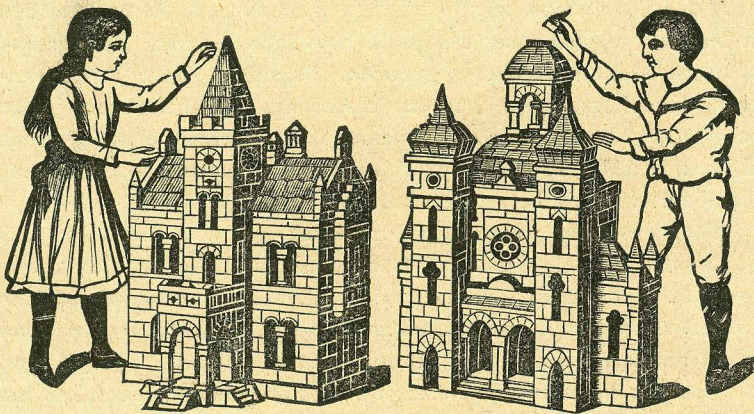
Mindennemü iskolapadok, iskola-
torna- és óvoda-berendezések és
szabad. gyermekpadok gyártása.
➔ Árjegyzékkel készséggel
szolgálunk ingyen és bérmentve.

MAGYARORSZÁG TANÍTÓI

hívjátok fel tanítványaitoknak és
azok szüleinek figyelmét

Richter horgony építőszekrényére
mely a legjobb szórakoztató, oktató, az elmét élesítő
játék- és foglalkoztató szer
mindenféle kora gyermekek részére.

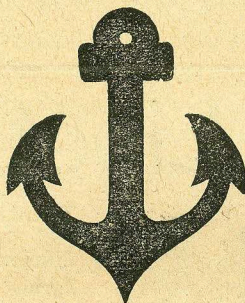
F. AD. RICHTER ÉS TÁRSA WIEN, XIII/1. EITELBER-
GERGASSE 6-14. — K. UDV. ÉS KAMARAI SZÁLLITÓK
ELSŐ OSZTRÁK-MAGYAR ÉPÍTŐSZEKRENY-GYÁR.

Linimentum Capsici compositum

fájdalomsillapító-
szer, a köszvény és
csúz kifejlődését
megakadályozza.

Készíti:

DR. RICHTER gyógyszerháza az arany oroszlánhoz, Prag
I. Elisabethstrasse 5. — Főlerakat Magyarország részére TÖRÖK J.
gyógyszertáiraiban Budapest, VI. Király-uteza 12 és Andrassy-ut 29

Anker-Pain- Expeller pótszere

bevált házszer
meghülések, ischias
és keresztfájdalmak
eseteiben.

Készíti:

A hajhullás oka = és megakadályozása.

A haj kihullásának sokféle oka lehet. Oka lehet: fertőző betegség, vérszegénység, idegesség. Leggyakoribb oka azonban a fejbőr megbetegedése. A fejbőrnek pedig különösen az a betegsége, melyet *korpás* neveznek. A fől-szaporodott korpa összenyomja, elsorvasztja a hajszálakat. A korpás fejbőrön azonfelül baktériumok is telepednek meg, melyek ugyancsak pusztítják a hajgyökerét. Ha tehát a haj kihullásának elejét akarjuk venni, fejkorpa képződését kell megakadályoznunk. Ha pedig a már megindult hajhullást meg akarjuk állítani, a korpától kell a fejbőrt megtisztítanunk. Legjobbnek bizonyult erre a célra **Petrol Egger**. Aki rendszeresen használja ezt a hajszeszt, annak soha fejkorpája nem lesz és így

nem is fog soha hullani a haja. Akinek pedig korpás a bőre és azért hull a haja, az csak dörzsölje be párszor a fejbőrére ezzel a szeszszel és rövidesen el fog tűnni fejről a korpa és el fog állni a hajának a hullása. A *Petrol Egger* minden más eredetű hajhullást is megszüntet, mert erősíti, edzi a fejbőrt és alkalmassá teszi arra, hogy új hajszálakat növegessen.

Petrol Egger a legalkalmasabb hajápolószer állandó használatra.

Ára 2 kor. 40 fill.

Készíti: Gyógyszertár a „Nádor“-hoz, Budapest, VI., Váci-körút 17. sz.

Uj tanitási ágak!

Psychologia (lélektan) és **Slöjdmunka**
(fa, fém, bársony, viasz, bőr stb. munkálása.)

Az ezek műveléséhez szükséges laboratoriumi felszerelések, kísérleti eszközök, szerszámok és anyagok **folyékony levegővel** végzendő kísérletekhez szükséges anyag és készülékek stb. stb. a legelőnyösebben szerezhetők be:

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratoriumi felszerelések és tanszerek gyárában, Budapest, VIII. Baross-utca 21.

Első magyar villamos erőre berendezett hangszergyár

Stowasser János

esász. és kir. udvari szállító.

A m. kir. operaházi tagok, a m. kir. zeneakadémia, a budapesti színházak stb. szállítója, a hangfokozógerenda és a Rákóczi tárogató feltalálója.

Füzlet: Budapest Gyár:
II., Lánchíd-u. 5. Öntőház-utca 3.

E szakban Magyarország legnagyobb hangszergyára.

Ajánlja saját gyárában készült
hangszereit

ugyszintén hurokat és hangszer alkatrészeit.
Iskolahegedűk 4 frttól. Harmoniumok 35 frttól.
Árjegyzék kívánatra ingyen és bérmentve.